

Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap

Arbetsrapport 3 DURCOM

En studie av hemberedskapsengagemang i kampanj- och kristider

En studie av hemberedskapsengagemang i kampanj- och kristider

Tidsperiod: 2023–2024

Utförare: Örebro universitet

Ansvarig forskare/författare: Mats Eriksson och Johanna Stenersen

Kort sammanfattning: Denna tidskritiska rapport undersöker vad som utmärker medborgarengagemanget i hemberedskap, samt hur ett aktivt förhållningsätt till hemberedskapsfrågor formas bland medborgarna, i rådande kampanj- och kristider.

© Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)

MSB:s Kontaktperson: Henrik Olinder

Omslag: Petter Nilsson, akryl på duk, "Storm och längtan II". 2022

Text: Mats Eriksson, Johanna Stenersen

Publ. nr: MSB2358 mars 2024

ISBN: 978-91-7927-498-6

MSB har beställt och finansierat genomförandet av denna forskningsrapport. Författarna är ensamma ansvariga för rapportens innehåll.

Förord MSB

Vid tidigare världskrig och under ”Kalla kriget” som berört Sverige har våra myndigheter arbetat med att informera, upplysa och motivera invånarna till eget ansvarstagande inför kriser och krig. Detta har nu intensifierats sedan Ryssland startade kriget mot Ukraina 2014 och som eskalerade efter invasion i februari 2022. I nyhetsrapportering och opinionsundersökningar rapporteras det om ett ökat engagemang för beredskapsfrågor bland svenskarna, speciellt för hemberedskap. Det visar att fler svenskar än tidigare söker sig till hemberedskapskurser som arrangeras av främst frivilliga försvarsorganisationer och studieförbund. I sociala medier har diskussionerna om ”prepping” och hemberedskap blivit frekventare och ivrigare än tidigare.

Vårt moderna samhälle är sårbart. Det finns en vetskap om detta. Därför måste beredskap vara en självklar fråga inom flera områden. När vi nu befinner oss i en tid då krig finns i vår närhet som kan komma att påverka oss måste vi ta det på största allvar. Det är något som allmänheten redan börjat att göra. I den här situationen är det av största vikt för myndigheter, kommuner och andra aktörer att veta hur de når allmänheten med snabb och korrekt risk- och kriskommunikation före, under och efter olyckor och kriser som krig.

I denna forskningsrapport undersöks det ”nya” medborgarengagemanget i hemberedskap bland besökarna på kurserna/mötena samt i de sociala medierna. Rapport är en del av forskningsprojektet *Nya förutsättningar för hemberedskapskampanjer?*, som finansierats av MSB. Projektet har genomförts av professor Mats Eriksson och fil.dr. Johanna Stenersen som båda är verksamma inom medie- och kommunikationsvetenskap vid Örebro universitet. Rapporten som föreligger kan med fördel användas som ett väl underbyggt kunskapsunderlag för en vidare diskussion och arbete inom området.

MSB har till uppgift att stärka samhällets krishanteringsförmåga vid olyckor och kriser. Till detta hör även att vara en plattform för samverkan mellan berörda myndigheter och andra aktörer som ska kunna hantera olyckor och kriser. Myndigheten utvecklar metoder för risk- och kriskommunikation och krishantering. MSB bedriver omvärldsbevakning, initierar forskning och studier samt förmedlar resultat inom området.

Stockholm 2024-03-02

Henrik Olinder
Sakkunnig kriskommunikation och redaktör
Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

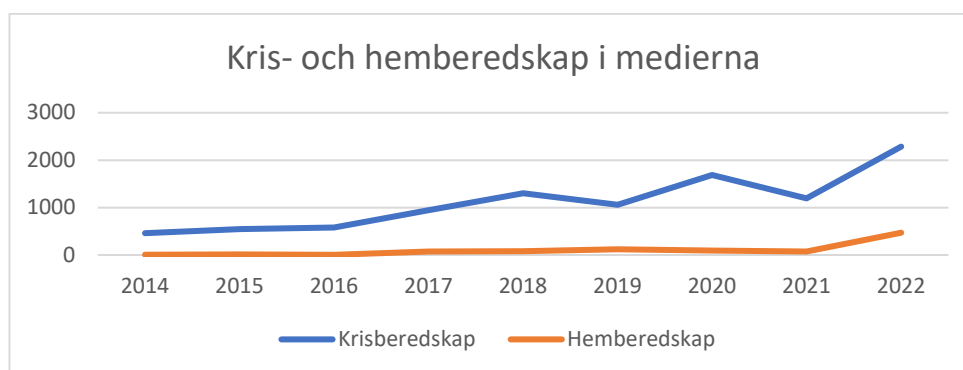
Innehåll

INLEDNING	5
Bakgrund och tidigare forskning.....	8
Hem- och egenberedskap som fenomen och samhällskampanj.....	8
Motiv till engagemang i hemberedskap och prepping	10
Vem engagerar sig och vem har hemberedskap?	12
De mest engagerade: preppers	14
STUDIENS GENOMFÖRANDE	16
Delstudier	16
Observationsstudie.....	16
Informantintervjuer	17
Innehållsanalys av sociala mediegrupper.....	18
Analys och resultatredovisning	19
RESULTAT	20
Tema 1: Engagemanget efter krigets start	20
Tema 2: Mediernas roll	23
Tema 3: Vad hotar?.....	27
Tema 4: Könsaspekter	30
Tema 5: Oro som drivkraft.....	34
Tema 6: Landsbygden och staden	38
Tema 7: Tilltro och samhällets ansvar	42
Tema 8: Egna förmågan	45
SLUTSATSER OCH REFLEKTIONER TILL PRAKTIKEN	48
Slutreflektion: om vi ser framåt	52
REFERENSER	54

Inledning

Enligt den årliga SOM-studiens opinionsmätning kan de senaste åren i Sverige liknas vid *ovissbetens tid* (SOM-institutet, 2023). Vårvintern 2020 drabbades Sverige av Covid-19-pandemin och frågor om samhällets, hemmens och individens beredskap för kriser blev högaktuella. Under pandemin hamnade inte bara sjukvården, utan också exempelvis den svenska livsmedelsförsörjningen på den politiska agendan. Samtidigt rapporterade medierna allt flitigare om kris- och hemberedskap (se diagram 1) och exempelvis att mediciner samt andra förnödenheter riskerade att ta slut.

De civila och de militära beredskapsfrågorna fick en ytterligare iögonfallande plats på dagordningen – samt i människors liv – när Ryssland inledde sitt fullskaliga anfällskrig mot Ukraina i februari 2022. En vecka efter att invasionen inletts visade demoskopundersökningar att 81 procent av svenskarna var oroliga för att kriget skulle sprida sig utanför Ukrainas gränser. Enligt svensk medierapportering (IT, 2022) var också exempelvis intresset för att bli medlem i olika frivilliga försvarsorganisationer (FFO) under några veckors tid efter krigets start lika omfattande som under ett helt år. Hemvärnet fick till exempel under 2022 ta emot 30 000 ansökningar, mot normalt 3000. Fler än tidigare i modern och digital tid valde också att aktivt söka information om var de kunde hitta skyddsrum. Sökningarna på Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap (MSB) webbaserade skyddsrumskarta ökade med 4000 procent i januari och februari 2022 (Sveriges Radio, 2022). Samtidigt rapporterades intresset öka för att delta i kurser och utbildningar om säkerhet och hemberedskap.

Diagram 1: Statistik över antal förekomster av artiklar och inlägg med orden "krisberedskap" respektive "hemberedskap" på årsbasis (2014–2022) i svensk medierapportering, enligt mediedatabasen Retriever.

Att kris- och hemberedskap skapat engagemang i Sverige kan förstås förklaras av kriserna som inträffat, inklusive det försämrade säkerhetsläget och en tilltagande klimatkris. En annan förklaring är senare års ökade prioritering av

samhällsprogram/kampanjer med olika informations- och kommunikationsaktiviteter inom beredskapsområdet. MSB genomförde redan år 2018 en stor kampanjsatsning riktad till varje svenskt hushåll: distributionen av broschyren *Om krisen eller kriget kommer*. Ett annat exempel på en lokal hemberedskapskampanj är Göteborgs Stads informationskampanj med namnet *72 timmar*, som genomfördes årligen mellan 2014–2016. Genom annonser, artiklar i tidningar, annonser på bussar/spårvagnar och annonspelare med budskapet ”Klarar du dig i tre dygn?” med bilder på vattendunkar, radio, ficklampa och konserver försökte kommunen öka hemberedskapen bland sina invånare, i linje med den statliga styrningen (Johansson och Vigsö, 2017). En annan del av den svenska beredskapsstrategin har under senaste decenniet varit möten och kurser riktade till allmänheten på temat säkerhet och hemberedskap arrangerade av olika FFO. Där ingår organisationer som Civilförsvarsförbundet, Förvarsutbildarna och Svenska Lottakåren. Även studieförbund, exempelvis ABF, arrangerar dylika föreläsningar och studiecirkel på uppdrag av staten (MSB).

I denna studie står det ökade engagemanget bland medborgarna i hemberedskap i kristider i fokus. Studien kretsar kring frågorna: (1) Vad utmärker medborgarengagemanget i hemberedskap efter inledningen av Rysslands fullskaliga anfallskrig och (2) hur formas ett ”aktivt” engagemang i hemberedskapsfrågorna i kampanjsammanhang i oroliga tider? Rapporten har ambitionen att alstra tidskritisk och formativ kunskap (Douglas och Nicols, 2016) om vad som kännetecknar individers beredskapsengagemang samt kunskap om hur engagemanget kommer till uttryck och kan förstås i tider av dylik oro. Botten exempelvis det nyväckta engagemanget i ökad misstro gentemot samhällets (exempelvis kommuners) krisberedskapsförmåga? Eller handlar det snarare om ökad vilja att visa solidaritet och att hjälpa kollektivet i ett utsatt läge, i ljuset av inträffade kriser och försämrat säkerhetsläge? Och vad är det de engagerade oroar sig för och vill skydda sig emot?

Enander (2018) konstaterar att mycket av den tidigare forskningen om egenskydd och beredskapsbeteende ägnar sig åt varför individer *inte* vidtar handlingar för att skydda sig själva och sin omgivning. Någon som i lägre grad studerats och analyserats i denna typ av forskning är de som väljer att engagera och aktivera sig. Att noga och fördjupat lära känna och förstå det eventuella ”nya” engagemanget och hur det konstrueras, motiveras och kommer till uttryck hos de individer som valt att engagera sig i säkerhets- och beredskapsfrågor i tider av oro menar vi är en viktig insikt för framtida kommunikations- och kampanjaktiviteter. Kunskapen är viktig för MSB men också exempelvis säkerhets- och beredskapspersonal samt kommunikatörer vid länsstyrelser, i regioner och i kommuner.

I sitt angreppssätt och design inspireras studien av ramverket om *social förstärkning av risk* (se exempelvis Kasperson, 2005) rörande individers riskuppfattning, riskkommunikation och skydds-beteende. Ramverket har sina rötter inom riskforskningen och tar hänsyn till ett brett spektrum av kunskap om risker och kommunikation i det moderna samhället, inklusive från exempelvis medie- och kommunikationsforskning (Kasperson, Webler, Ram och Sutton, 2022). Studien

kombinerar därmed psykologiska, kultursociologiska och kommunikationsetiska resonemang bakom en individs engagemang i hemberedskap.

Studien använder en kvalitativ ansats och metod, vilket innebär att den går mer på djupet och försöker beskriva hur, vad och varför saker och ting sker relaterade till ett individuellt engagemang i hemberedskap i tider av oro. Vi tolkar således medborgares engagemang i hemberedskap utifrån deras kontext och dess sammanhang. Sammantaget skär studien tvärs igenom exempelvis demografi, livsstil, normer och sociala faktorer som förklaringsfaktorer för att klargöra hur och varför ett ”aktivt” förhållningsätt till hemberedskapsfrågor formas i kampanjsammanhang i oroliga tider. Introducerande bakgrund och tidigare forskning i studien bygger till viss del på den kunskapsöversikt som producerats i DURCOM-projektet (Eriksson, 2021), där denna studie i sin tur utgör ett tilläggsprojekt.

Bakgrund och tidigare forskning

Hem- och egenberedskap som fenomen och samhällskampanj

Att sträva efter en ”kultur av beredskap” har blivit allt vanligare inom internationell politik och i styrande policydokument under de senaste årtiondena (FEMA, 2019; Kapucu, 2008). Beredskapskulturen förväntas inkludera alla delar av samhället, inklusive hushållens viktiga roll och individens förmåga till egenberedskap.

I flera svenska färskas regeringspropositioner och rapporter, inklusive *Samverkan vid en kris*, *Motståndskraft* och *Totalförsvaret 2021–2025* betonas att det offentliga och privatpersoner har ett gemensamt ansvar för landets säkerhet (för en sammanställning, se SOU 2022:57). Det offentliga bör organisera och tydliggöra säkerhets- och beredskapsarbetet, medan individer och företag förväntas informera sig om risker och vidta lämpliga skyddsåtgärder. En viktig punkt är individens eget ansvar, där det föreslås att personer bör kunna klara sig själva i upp till en vecka utan offentligt stöd vid allvarliga händelser, samtidigt som samarbete och solidaritet mellan medborgare betonas. Det läggs också tonvikt på att förväntningarna på samhällets service under kriser bör vara lägre och att de som kan klara sig själva under en vecka bör göra det för att ge företräde till de som mest behöver hjälp från det offentliga.

Centralt i arbetet med att forma svenskarnas egenberedskap är olika typer av utbildnings- och kommunikationsinsatser. Redan för ett 10-tal år sedan började svenska myndigheter använda begreppet *hemberedskap* för att engagera, involvera, övertala och/eller utbilda den enskilda individen om lämpligt beredskapsbeteende och rimliga förväntningar på samhällsservice i händelser av kris. I aktuell samhällspolicy (se exempelvis Ds 2023:34; SOU 2022:57) klargörs fortsatt svenska myndigheters arbete med att stärka den enskildes hemberedskap och/eller egenberedskap:

Egenberedskap innebär att befolkningen ska kunna klara en svår påfrestning med allvarliga störningar i samhällsviktiga funktioner som elförsörjning och transportsystem / ... / Egenberedskap innefattar hemberedskap, som innebär att kunna klara sig utan hjälp från samhället i en vecka. Egenberedskap handlar därtill om att ha kunskap, egenskaper och kvaliteter som inte är materiella. Här ingår kunskap om hur Sverige fungerar och hur samhället kan påverkas under höjd beredskap och krig, om förmågan att vara källkritisk, om att känna sina grannar och till exempel veta hur man ger första hjälpen (Ds 2023:34, s. 245).

Bild 1: Illustration av hemberedskap från MSB webbaserade bildarkiv. Foto: MSB

Hemberedskap relateras historiskt i kampanjretoriken ofta till tillgång till materiella prylar som ficklampor, radio, konserver, vattendunkar, kontanter och andra nödvändiga föremål i hemmet, i Sverige gärna samlade i en symbolisk ”krislåda” (se exempelvis Kvarnlöf, 2020). Föremålen kopplas i sin tur ofta till grundläggande mänskliga behov såsom tillgång till vatten, mat, värme och information/kommunikation i ett krisläge. Tanken är att en god hemberedskap ökar möjligheten att klara sig ett antal dagar på egen hand om en större kris skulle inträffa, utan hjälp från myndigheter eller kommun. På så sätt anses ansvariga krishanterare (vanligen kommuner) få tid och utrymme att först hjälpa de allra mest sårbara.

Budskapsmässigt inspireras vanligen samhällskampanjerna av råd från den internationella forskningen (se även Eriksson och Denk, 2024). Det handlar ofta om en budskapsmix av (a) aktiverande ”fear appeal”-inspirerade budskap som syftar till att få invånarna att lägga märket till risker relaterade till exempelvis cyberkriser, översvämningar och krig, samt (b) instruktiva budskap som ska skapa känsla av egenförmåga hos invånarna rörande vad de enkelt kan göra själva för att skydda sig (se exempelvis Adame, 2018; Johansson och Sandstig, 2023). Även sociala nätverk, tillit till grannar och vänner, det vill säga det sociala ”kittet” har allt tydligare lyfts in som en viktig del av individens och samhällets beredskap inför kriser och katastrofer, såväl i teorier (se exempelvis Meyer, 2018) som i policy (Ds 2023:34) och i preventiv kampanj- och eventpraktik (se exempelvis ABF, 2022).

Bild 2: ABF:s (Arbetarnas bildningsförbund) utbildningskoncept "Preppa tillsammans". Källa: www.abf.se

Beredskapsexpertis och även policyskapare (se till exempel SOU 2021:19) hävdar att hemberedskapens intåg i det senmoderna samhället främst beror på allt sämre förmåga hos den enskilde medborgaren att vara förberedd för det oförutsedda. Det är vanligt att indirekt hänvisa till bondesamhällets försvinnande logiker och förmågor, där varje familj och individ var tvungna att så långt som möjligt vara självförsörjande och ofta hade tillgång till jordkällare och egen vattenbrunn, med mera. Utifrån ett dylikt perspektiv är hemberedskap något som tvingats fram på agendan på grund av samhällets modernisering och urbanisering vilket lett till nya typer av skörheter. Folk i allmänhet har idag vant sig vid många bekvämligheter som dygnet-runt öppna butiker och annan samhällsservice, vilket gör att frågan om hemberedskapsnivån måste aktualiseras och kommuniceras.

Värt att nämna i sammanhanget är att flera kritiska samhällsvetenskapliga forskare parallellt tolkar den framväxande hemberedskapsdiskursen och kampanjerna mer som ett politiskt och ideologiskt projekt, format av sin speciella samtid (se exempelvis Larsson, 2019; Rådestad och Larsson 2018; Tierney, 2015).

Myndigheternas samhällskampanjer med målet att få allmänheten att skaffa sig en välfylld krislåda exemplifierar utifrån detta perspektiv den nyliberala ansvarsförskjutning och individualisering som de menar präglar dagens samhälle inom många områden.

Motiv till engagemang i hemberedskap och prepping

I vilken mån motiverar varseblivning av risk normalt en individ till engagemang i hemberedskapsfrågor? Enligt Rogers (1975) klassiska skyddsmotiveringsteori vet vi att en förnimmelse av risk eller hot ofta ses som en grundläggande förutsättning

för att trigga i gång individens intresse för att skydda sig själv och sin näromgivning.

I ett flertal studier har Enander studerat medborgares motiv till att vidta skyddsåtgärder, bland annat genom att praktisera hemberedskap. Studierna visar på stor komplexitet i individers förhållningsätt och agerande i relation till risker och hot, även om hon också identifierat några lite mer generella faktorer som synes motivera människor till riskreducerande åtgärder (för en översikt, se Kvarnlöf, 2020). En sådan är egna erfarenheter av kriser och olyckor (till exempel brand), vilket ökar motivationen till riskreducerande åtgärder (till exempel skydda hemmet för eventuella kommande bränder). En andra rör förtroendet för myndigheter och experter samt för deras förslag till skyddsåtgärder. Ett högt förtroende tycks påverka motivationen positivt för att vidta riskreducerande åtgärder. Att uppleva sig ha tillräckligt med kunskap inom säkerhetsområdet tycks även påverka människors intention till – och faktiska – säkerhetsbeteende i en positiv riktning (Enander, 2018).

Samtidigt har andra studier ifrågasatt skyddsmotiveringssteoriernas relevans och därmed också betydelsen av upplevd grad av risk och hot för nivån på den individuella beredskapen inför olika kriser. Martin, Bender och Raish (2007) fann exempelvis att amerikanska husägare inte nämnvärt påverkades av variabler kopplade till gängse skyddsmotiveringsteorier, så som allvarlighetsgrad, utsatthet, upplevd egenförmåga, med flera variabler, när det gällde att vidta riskreducerande åtgärder inför exempelvis bränder och översvämningar. I stället motiverades husägarna främst av att efterlikna andra i sitt närsamhälle, som grannar och släktingar. Därför föreslog de att informations- och kommunikationsstrategier för att motivera riskreducerande beteenden bör anpassas efter olika segment av individer och ta hänsyn till sociala påverkansfaktorer, likväl som riskupplevelse. Liknande förslag stöds av studier baserade på konceptet *social förstärkning av risk* (se exempelvis Kasperson, 2005), vilket intresserar sig för psykologiska, sociologiska och kulturella perspektiv på riskperception och riskrelaterat beteende. Brenkert-Smith m.fl. (2013) visar exempelvis att både formella och informella sociala interaktioner, såväl vertikala som horisontella, med exempelvis riskexperter, familj, grannar och bekanta formar individers uppfattningar om risker samt motivationen till skydds-beteende.

Vi vet också att upplevelsen av risk och motivation till skydds-beteende, enligt riskperceptionsforskningen, ofta är sammanbundet med individens grad av tilltro/misstro till de aktörer som tilldelas ansvar för samhällets riskhantering och säkerhet (Siegrist, 2021). Litar man exempelvis inte på sin kommuns förmåga att hjälpa till vid en extraordinär situation, ökar ofta individens riskupplevelse. Svag tilltro och tillit till den aktör som bär ansvaret för exempelvis civil beredskap är i sin tur något som andra forskare anser kunna utlösa individens engagemang i krisberedskapsfrågor och till och med så kallad prepping (se exempelvis Sims och Grisby, 2019).

Vem engagerar sig och vem har hemberedskap?

Sociodemografisk orienterade studier visar ändå att det i första hand är personer med tillgång till resurser och redan hög informationsnivå som engagerar sig i utbildnings- och kampanjinsatser med syfte att främja självberedskap (Abunyewah m.fl., 2020). Detta samband är även tydligt när det gäller samhällsaktiviteter som specifikt strävar efter att skapa engagerande dialog kring krisberedskapsfrågor, enligt andra studier (Höppner m.fl., 2012).

En amerikansk studie (Beatty, m.fl., 2019) genomförde en analys av försäljningsstatistik för hemberedskapsprylar över en period på drygt tio år under orkansäsonger. Resultaten visade att försäljningen av den i samhällskampanjer rekommenderade utrustningen, såsom flaskvatten, batterier och ficklampor, ökade över lag. Dock såg man betydande skillnader mellan olika sociodemografiska områden och befolkningsgrupper. Invånare i ekonomiskt välmående bostadsområden var mer benägna att följa myndigheternas rekommendationer och inskaffa utrustningen jämfört med invånare i områden med lägre inkomstnivåer och utbildningsnivåer. Detta var fallet även om de mer välbärgade grupperna inte nödvändigtvis var lika riskutsatta.

Svenska intervjustudier har undersökt hur boende i stads- respektive landsbygdsområden i Sverige är involverade i frågor om krisberedskap. De visar till exempel att landsbygdsboende vana vid exempelvis oväder och strömavbrott, tenderar att vara mer medvetna om risker och bättre materiellt förberedda för nya kriser. Detta står i kontrast till individer med en mer urban boendeplats och livsstil (Guldåker, 2016; Kvarnlöf, 2020). På svenska landsbygden verkar det även finnas en stark känsla av eget ansvar. Denna ansvarskänsla kan härledas till erfarenheterna men också känslan av att leva på en ”perifer” plats (Heidenström och Kvarnlöf 2018; Kvarnlöf och Wall 2020).

Sandstig (2019) genomförde en enkätstudie för att undersöka beredskapsnivån hos invånarna i Västsverige. Resultaten visade att det där var främst resursstarka individer, som kände en mening med sina liv och ansåg sig vara i god hälsa, som hade vidtagit förberedelseåtgärder. Däremot var unga människor och de med sämre hälsa sämre förberedda. I motsats till andra svenska studier visade Sandstigs forskning därutöver att de som bodde på landsbygden var mindre förberedda för kriser, jämfört med de som upplevde sina liv som meningsfulla och bodde i en storstad.

Hur krisberedskapsbeteende och engagemang formas beroende på om individen är yngre eller äldre är ett annat studieområde. Enander (2018) har visat att intresset för risk- och säkerhetsfrågor generellt ökar med stigande ålder. En motivation för engagemanget kan vara att äldre personer oftare upplever högre risker och mer oro, samtidigt som de visar en lägre benägenhet att acceptera risk än yngre åldersgrupper. Upplevelsen av egen sårbarhet tycks också öka med åldern, enligt Enander. Enligt undersökningar från MSB tycker också svenskar att deras beredskap för hemmet förbättras med åldern. I åldersgruppen 50–74 år bedömer 52 procent att deras beredskap är ganska eller mycket bra, medan bara 36 procent

av dem mellan 30–49 år och 18–29 år tycker likadant (MSB, 2021). Enligt internationell forskning är människor som har mer socialt stöd och engagerar sig i samhällsaktiviteter också vanligtvis bättre förberedda. Det sociala stödet är också kopplat till ekonomi, så högre inkomster och en stabil ekonomi kan skapa bättre förberedelser för kriser, särskilt bland äldre (Kim och Zakour, 2017).

Tidigare forskning pekar också på olika könsmonster kopplade till hemberedskap. Henwood m.fl. (2008) menar att hemberedskap och prepping tidigare var en övervägande ”manlig” och exklusiv praktik, till att på senare decennier ha breddats och blivit mer mainstream. Svenska studier (Kvarnlöf och Montelius, 2020) konstaterar däremot att svenska krisberedskapskampanjer ofta bidragit till att upprätthålla den historiskt vanliga bilden av att kvinnan är ansvarig för hemmet och familjen, och därtill dess hemberedskap. Anledningen är – enligt studierna – att många av kampanjbudskapen från central nivå (MSB) främst bedöms tilltala kvinnor, bland annat eftersom de visuella budskapen vanligtvis inkluderar just kvinnor.

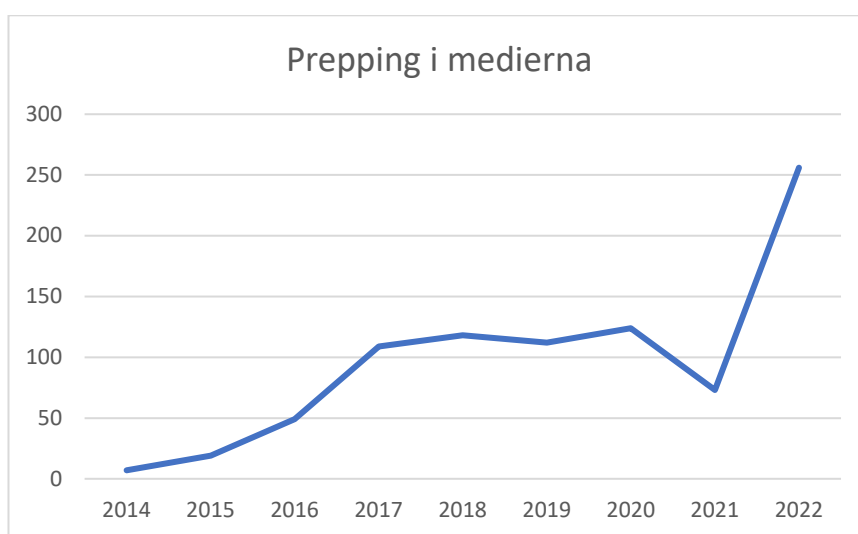

Bild 3: Illustration från en av MSB:s hemberedskapskampanjer. Foto: MSB

Det finns också internationella studier (se till exempel Ariyabandy och Wickramasinghe, 2004; Mulilis, 1999) som visar att kvinnor ofta är mer engagerade i initiativ för att minska risker, samt i krisberedskapsfrågor på både lokal samhällsnivå och inom hushållen. Svenska studier har exempelvis konstaterat (för en översikt se Enander, 2018) att Tjernobylyolyckan skapade större oro bland kvinnor än män (Drottz-Sjöberg och Sjöberg, 1990). Skillnaden förklaras bland annat med att kvinnorna hade en mer nära relation till produktion och hantering av livsmedel, områden som i mycket hög grad berördes av Tjernobylyolyckan. Vid den så kallade svininfluensan A(H1N1) 2009 var det kvinnor och föräldrar med små barn som upplevde högst oro och i högre grad antog skydds beteenden (Börjesson och Enander, 2014).

De mest engagerade: preppers

Den allra mest engagerade när det gäller självskydd och beredskap är så kallade preppers, ett populärkulturellt fenomen som har sina långväga rötter i amerikansk survivalistkultur (Mills, 2018). Utmärkande för den extrema preppern anses vara att de inte litar på andra människor samt har bristande förtroende för staten/samhället. Detta har fått dem att själva engagera sig och bygga upp sina egna lite mer exceptionella försvar mot de risker och scenarier som de ser som hotande (Sims och Grisby, 2019). Den extrema varianten av (amerikanska) preppers oroar sig och förbereder sig för kriser som går bortom extrema väderförhållanden som orkaner, översvämningar och tillfälliga elavbrott och de tror på totala systemkollaps. En kris bedöms av dem kunna utlösa kedjereaktioner av allt värre händelser. För att kunna överleva lagrar preppers mat, vatten, medicin och andra förnödenheter och utrustningar. Extremvarianten har också – historiskt – haft intresse för självförsvar och vapenfärdigheter, eftersom de menar att en total kollaps förmodligen leder till laglöshet och farliga situationer. Den extreme prepper har också ofta tankar om att antingen dra sig tillbaka till avlägsna platser (kallat "bugging out") eller säkra sina hem för personlig överlevnad ("bugging in") i händelse av en katastrof (Mills, 2018).

Tabell 2: Statistik över antal förekomster av artiklar och inlägg med ordet "prepping" på årsbasis (2014–2022) i svensk medierapportering, enligt mediedatabasen Retriever.

Enligt färskaste studier och rapporter (för en översikt, se Sandstig, 2019; Kvarnlöf, 2020) växer dock en annan och mjukare bild fram av preppern, vilken idag mer beskrivs som en vanlig medborgare som valt att ta avstånd från survivaliststämpeln. Preppern är förvisso orolig för framtiden, men ser förberedelserna för en kris mer som en vardagsaktivitet bland andra.

Konsumtionsforskaren och etnologen Mellander (2023a) har urskilt tre olika grupper av preppers utifrån deras prepping-modus. En första grupp, kallad *krisorienterade*, inriktar sig på att förbereda sig för ”punktinsatser” vid lite mer specifika kriser, som strömavbrott eller översvämningar. Förberedelserna är inriktade på en avgränsad tid och plats och är inte integrerade i det löpande vardagslivet. Tidsmässigt tänker dessa preppers klara sig ungefär några veckor på egen hand. Därefter förväntar de sig att krisläget avmattas och återgå till något slags normalläge. En andra gruppen integrerar prepping i sitt dagliga liv på ett mer genomgående sätt för att hantera en mer löpande vardaglig sårbarhet (*vardagsorienterade*). Det sker exempelvis genom att alltid ha en viss utrustning tillhanda som kan komma till nytta vid kriser och olyckor, exempelvis en ficklampa. Gruppen har även ett större matförråd hemma för att kunna klara sig under lite längre perioder. Slutligen, *de oberoendeorienterade*, är den mer extrema gruppen som strävar efter att göra sig helt självförsörjande under obegränsad tid inför hotande omfattande systemkrascher. Dessa preppers ”förflyttar tyngdpunkten i preppandet från lösningar för specifika kriser eller problem, till att på ett fundamentalt plan ändra livsstil” (Mellander, 2023a, s. 11). De som ”preppar” motiverar i sin tur sitt engagemang i prepping av såväl individualistiska som kollektivistiska tolkningsramar (Mellander, 2023b). De med individualistisk hållning betonar, enligt Mellander, vikten av att individen själv tar ansvar för sin säkerhet, eftersom det inte går att förlita sig på myndigheternas krisberedskap. De med kollektivistisk hållning anammar däremot ofta en hållning i linje med rådande samhällspolicys retorik, det vill säga att individuella förberedelser ses som en medborgerlig plikt vilket frigör samhällets resurser till de medborgare som behöver dem allra mest.

Studiens genomförande

Materialet i rapporten samlades in genom tre kvalitativa etnografiskt inspirerade delstudier: Dessa genomfördes under perioden september 2022 till oktober 2023. Det vill säga mellan sju och 20 månader efter inledningen av Rysslands fullskaliga anfällskrig i Ukraina. Under perioden gavs även pandemi, klimatkris, koranbränningar, inflationskris och gängskjutningar stort utrymme i svensk politik och medieflöde.

Delstudier

Genom (a) deltagande observationer på hemberedskapsmöten/kurser, (b) intervjuer av kursledare (informantintervjuer) samt (c) innehållsanalyser i sociala mediegrupper samlades kunskap in om de engagerades motiv och drivkraft för att engagera sig i hemberedskap. Även om ingen av delstudierna bedömdes beröra exempelvis känsliga personuppgifter rörande exempelvis etnicitet eller biometriska data beaktades ändå löpande under forskningsprocessen etiska riktlinjer och dilemman för kvalitativ samhällsvetenskaplig- och humanistisk forskning (Kalman och Lövgren, 2019). I processen togs även hänsyn till riktlinjer speciellt utformade för etnografiska (Delamont och Atkinson, 2018) och netnografiska (Kozinets, 2015) studier. De olika delstudierna och deras metoder och överväganden beskrivs mer i detalj i det följande.

Observationsstudie

Deltagande observationer genomfördes vid sju publika/offentliga kurs/mötestillfällen på temat hemberedskap och säkerhet. Flertalet arrangerades av olika FFO:s och/eller studieförbund, varav några även i samarbete med kommuner. Olika FFO:s arbetar i linje med svenska frivilligförordningen (SFS 1994:524) med olika koncept för att inspirera, utbilda, informera och kommunicera om hemberedskap och säkerhet. Vanligen riktar sig evenemangen till allmänheten, ibland genom samarbete med andra organisationer från civilsamhället. I det följande listas några exempel på organisationer och koncept som under 2022/23 beviljades så kallad uppdragsersättning från MSB för dylika kurser:

- *Arbetarnas Bildningsförbund*: Preppa tillsammans: en folkbildningssatsning på hemberedskap och krismedvetenhet.
- *Försvarsutbildarna*: För Din Säkerhet.
- *Riksförbundet Sveriges Lottakåarer*: Sköt dig själv, När det oväntade händer.

- *Studieförbundet BILDA*: Var beredd – inte rädd!
- *Sveriges Civilförsvarsförbund*: Din Trygghet.

De kurs/mötestillfällen som ingår i studien hade mellan fyra och 40 deltagare. Kontaktpersoner i respektive huvudarrangörsorganisation kontaktades inför studien med en förutsättningslös förfrågan om möjlighet att få genomföra observationer i publika kurs/mötessammanhang rörande hemberedskap, utifrån studiens syften. Dessa gav i sin tur förslag på olika möten/arrangemang att studera. De sju studerade tillfällena som slutligen valdes hade vuxen allmänhet (över 18 år) som målgrupp och utannonserades publikt via annonser i massmedier och/eller via webben/sociala medier. Vid varje mötes/kurstillfälle där formell observation genomfördes informerades deltagarna om forskarens närvaro, samt syftet med forskarens deltagande/observerande, samt hur materialet skulle användas. Observationerna genomfördes under perioden september 2022 till maj 2023. Varje observation pågick mellan 90 och 120 minuter. I resultatredovisningen presenteras iakttagelser från observationsstudien på ett aggregerat och anonymiserande sätt, så att det inte kan kopplas till arrangemang/arrangör, eller till enskilda deltagare/kursledare.

Informantintervjuer

I kvalitativ forskning är en informant en uppgiftslämnare (Marshall, 1996). Så kallade informantintervjuer utfördes med tolv kurs/mötesledare och arrangörer från olika FFO:s, studieförbund och andra organisationer i civilsamhället som under den aktuella perioden arbetat med evenemang i hemberedskap för allmänheten och andra föreningar. Kursledarna berättade i rollen som informant om sina samlade erfarenheter och intryck av deltagarnas engagemang och perspektiv rörande hemberedskapsfrågor.

Informanterna arbetade i olika geografiska områden i norra, mellersta och södra Sverige och deras erfarenhet skiljde sig åt en hel del. Somliga hade arrangerat ett fåtal kurs/mötestillfällen, medan andra hade lett över hundra, fördelat på både före och under pandemi och efter krigets start i Ukraina. Intervjuerna var semi-strukturerade och utgick från en öppen intervjumanual och respektive intervju varade mellan 35 och 80 minuter. Intervjuerna genomfördes antingen personligt, eller genom digitala mötesverktyg.

Alla informanter deltog frivilligt i studien efter att de informerats om studiens syfte, sammanhang och hur materialet skulle dokumenteras och användas. Alla gav sitt muntliga (men dokumenterade) eller skriftliga medgivande till deltagande i studien. Åtta av informanterna var män och fyra kvinnor.

Innehållsanalys av sociala mediegrupper

I sociala medier fanns under den aktuella perioden ett flertal svenska grupper där deltagare och moderatörer diskuterar hemberedskap, prepping och överlevnad. I ett alltmer digitalt samhälle är innehållet i dylika grupper mycket angeläget att studera för den som vill undersöka individers engagemang i hemberedskap (Cambell, Sinclair och Browne, 2019). I denna tredje delstudie studerades därför innehåll och interaktion i fyra olika sådana sociala mediegrupper/diskussionsforum med hjälp av *netnografi* (Kozinets, 2015) och *kvalitativ innehållsanalys* (Bouvier och Rasmussen, 2022). Urvalet av grupper gjordes utifrån kriterierna att grupperna skulle vara initierade av enskilda medborgare, ha en större mängd deltagare, ha vuxna användare (enligt användarvillkoren i de fall det fanns), samt ha ett fokus på hem- och krisberedskapsfrågor, snarare än så kallad ”survivalism” och extrem överlevnad.

Studier av innehåll i sociala medier är idag vanliga i den etnografiskt inspirerade medieforskningen, även om frågan om deltagarnas medgivande och samtycke hittills hanterats på väldigt olika sätt (Tiidenberg 2018; Zimmer, 2010). Många analyser hänvisar till att sociala medianvändare vanligen redan godkänt att deras bidrag kan komma att användas på olika publika sätt, till exempel i forskning (se exempelvis Facebooks användarpolicy) när de medverkande signat upp för deltagande i plattformen (se exempelvis Wolfinger, 2016). Det är även vanligt att hänvisa till att sociala mediastudier innebär legitima ”observationer av offentligt beteende som endast äger rum i offentliga situationer där de observerade förväntar sig att bli observerade av främlingar” (British Psychological Society, 2021: 8, författarnas översättning).

Även om innehållet i de sociala medierna som användes för exemplifieringar i vår resultatredovisning inte bedömdes innehålla känsliga uppgifter som kan skada användarna, gjordes ändå flera noggranna överväganden och åtgärder utifrån riktlinjer och rekommendationer utvecklade för netnografiska studier (se exempelvis British Psychological Society, 2021; Kozinets, 2015). Framför allt handlade det om att skydda deltagarnas integritet. Trots att de sociala medierna ofta i praktiken är öppna för insyn och ”spårning” av deltagarnas åsikter och perspektiv, kan de som delar innehåll uppleva en känsla av privat sfär, viktig att ta hänsyn till.

I de grupper och fora som studerats fanns administratörer eller moderatörer som efter information om studiens syften samt hur och var materialet skulle presenteras godkände såväl deltagande i grupperna som att gruppens innehåll fick användas. I linje med rekommendationerna nämns i resultaten vare sig namn på grupper eller i vilka sociala medieplattformar de förekommer. Det var emellertid inte – likt i de flesta studier som använder netnografi och innehållsanalys av sociala medier – praktiskt möjligt att få medgivande och samtycke från alla deltagare, då en grupp exempelvis kunde ha upp emot 40 000 deltagare. För att ytterligare skydda grupperna och deltagarnas anonymitet och minska möjligheten till spårbarhet – i linje med rekommendationerna – genomfördes även så kallade

omskrivningar av de exemplifierande citaten som används som illustrationer i vår resultatredovisning (se exempelvis Wolfinger, 2016). Omskrivningar i resultatredovisningar i kvalitativa mer språkliga studier kan förvisso vara problematiska och utmanande, men i vår studie var det inte språkbruk, språkstil eller diskurs som primärt skulle analyseras och exemplifieras, utan större allmänna teman identifierade i materialet. Detta gjorde omskrivning användbart och lämpligt.

Analys och resultatredovisning

En tematisk analys genomfördes av det samlade kvalitativa materialet. Identifieringen av olika teman rörande engagemanget i hemberedskap byggde i sin tur på övergripande mönster presenterade i studiens kapitel om bakgrund och tidigare forskning, men också på induktiva och empiristyrda slutledningar (Bryman, 2011). På detta sätt identifierade författarduon tillsammans sammanlagt åtta tongivande generella teman i materialet, vilka återges i resultatredovisningen.

I återgivningen av temana används exemplifierande citat (se även föregående avsnitt) från de olika kvalitativa delstudierna för att illustrera och exemplifiera engagemanget i, och konstruktionen av engagemang, rörande hemberedskap hos de individer som valt att delta i aktiviteter i de studerade arenorna. Alla intervjuinformanter och deras respektive organisationer anonymiseras i citatåtergivningarna. På samma sätt anonymiseras de studerade sociala mediegrupperna, samt dess aktiva deltagare (se även föregående avsnitt).

Värt att notera är att några teman i resultatredovisningen inleds med deskriptiv statistik med sekundärdata från andra studiers kvantitativa undersökningar. Syftet är att kontextualisera och ge en viss introducerande bild till aktuellt tema.

Resultat

Tema 1: Engagemanget efter krigets start

MSB:s egna opinionsundersökningar har visat att medborgarnas intresse och engagemang i beredskapsrelaterade frågor har ökat under senare tid. Våra kvalitativa delstudier visar likväl att de oroliga tiderna gjorde att fler medborgare blev ”aktiva” och sökte sig till och deltog i möten/kurser om säkerhet och hemberedskap, samtidigt som fler också blev aktiva i grupper med hemberedskapstema i sociala medier.

Flertalet **informanter (kurs- och mötesarrangörer)** uppger att antalet deltagare på deras respektive arrangemang ökat efter inledningen av Ukrainakriget, även om vissa också klargör att antalet arrangemang i sig minskat, pga. att deras organisationers uppdrag från MSB blivit mindre. Vid observationsstudierna på kurser/möten framgår det också att flera deltagare gör sitt första besök, motiverade av erfarenheter från pandemin och en växande oro för säkerhetsläget, men också en vilja att hjälpa till. Samtidigt har intresset från exempelvis pensionärsföreningar, bostadsrättsföreningar, skolor, etcetera stegrat för att anlita FFO:s och studieförbund som medarrangörer till dylika evenemang. En kurs/mötesledare signalerar en mycket kraftfull procentuell förändring av deltagare:

Jag skulle säga om vi normalt jobbar för att få ihop tolv deltagare, så år 2020 och fram till 24 februari förra året då var det mer ... det kanske var 18 på föreläsningar. Och nu kan det vara 100 (Informant).

En informant upplever exempelvis även en förändrad inställning till de frivilliga försvarsorganisationernas verksamhet, samt kring hemberedskap och prepping som ämne:

Vi står ju på /.../ mässan. När vi var där för tre år sen så tyckte folk att ”lite löjligt, det där behöver vi inte prata om och vi klarar oss”. Och nu när vi kom så var det så att ”åh, vad bra att ni har kommit tillbaka, vi har några frågor till er”. Och det är ju så man märker skillnaden i hur folk tänker (Informant).

Ett ökat intresse för mötes- och kursverksamheten märktes dock redan under pandemin. Enligt en informant var intresset som störst under pandemins första skede, för att sedan dala lite då pandemin blev mer vardag: ”När det blev det nya normala att man satt hemma och folk var ganska digitalt trötta och kunde fortfarande inte ses fysiskt. Då gick det ner, då var det nästan inget intresse vill jag minnas” (Informant). Enligt informanten skedde sedan åter en markant stegring av intresset då Ryssland gått till anfall mot Ukraina, för att sedan – likt vid pandemin – återgå till tidigare mönster:

Vid ukrainakriget peakade det igen. Då blev det ett superintresse. då vaknade exempelvis kommunen till och tänkte "Åh vi hör från våra invånare att man börjar prata om det här". Det kanske var enda gången då som de frågade om /vi/ kunde arrangera något tillsammans (Informant).

Trots ett starkt återväckt intresse efter krigets start, varierar deltagarantalet på enskilda möten/kurser, enligt både de deltagande observationerna och informantintervjuerna. Ett möte/kurs med många deltagare sägs ofta i sin tur kräva samverkande arrangörer med goda marknadsföringsmöjligheter och som dessutom har kontakt med många medborgare som kan vara intresserade av att delta:

Det var 59 personer i /...../. Jag hade beräknat 25. Och då ordnades det här tillsammans med kommunen och jag hade utnyttjat deras informationsavdelning, alltså kommunikatörerna, att få ut det på Facebook (Informant).

Engagemanget är, åtminstone i mötes/kursverksamheten, ofta kopplat till civilsamhällets logiker och förutsättningar. Flertalet deltagare som engagerar sig är således redan organiserade tillsammans kring andra gemensamma mål, ideal eller intressen av något slag i olika typer av föreningar, nätverk eller andra typer av organisationer.

Även i de **sociala mediegrupperna** med hemberedskapstema som undersökts ökar intresset för kris- och hemberedskap efter anfallskrigets inledning. I princip samtliga studerande sociala mediegrupper får många nya medlemmar och aktiviteten i grupperna ökar märkbart, både genom fler inlägg och kommentarer. I flera grupper kommenterar administratörerna tillströmningen som sker under februari och mars månad 2022:

Vi har fått lika många nya medlemmar under de sista fem dagarna som vi vanligtvis får på ett halvår! Uppenbart att situationen i Ukraina ökar medvetenheten, men också stressen och oron hos många (Administratörsinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

En annan gruppadministratör skriver att gruppens medlemsantal ökat med 25 procent och drar paralleller till Coronautbrottet, då gruppen också växte snabbt. En tredje administratör beskriver en "enorm tillströmning" till gruppen. Somliga medlemmar är personer som engagerat sig i hemberedskap tidigare, andra beskriver att de är nybörjare:

Ett av barnen föreslog gruppen för mig. För några år sedan deltog både jag och min man i en informationsträff arrangerad av MSB, så vi har haft en krisläda sedan dess. Men vi önskar ännu mer tips och information. Det känns tryggare att vara medveten och förberedd ifall en verklig nödsituation skulle uppstå. Dessutom finns det många kloka och trevliga människor här i gruppen, och det är intressant att höra om och läsa från andras tankar och erfarenheter (Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Administratörerna hanterar alla nytillkomna, samtidigt som samtalsklimatet i grupperna visar tendens att bli oroligt och i vissa fall infekterat:

Det är fantastiskt att ni har anslutit er hit. Välkomna alla nya! Vi förstår att många känner oro över den pågående situationen. Försök dock att ta djupa andetag och undvik att överkonsumera nyheter (Administratörsinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Administratörer kommenterar det ökade intresset, försöker moderera och uppmanar äldre medlemmar att visa tålamod med ”nykomlingarna”, med anledning av att tonläget i vissa trådar varit raljant och ibland till och med kränkande. Administratörerna och andra som kommenterar den dåliga stämningen tillskriver den i många fall ökad oro och rädsla, i samhället generellt såväl som i grupperna. Det förekommer att medlemmar som profilerar sig som mer erfarna inom prepping och hemberedskap uttrycker sig nedlåtande över nykomlingarnas yrvakna intresse och medvetenhet. Andra tycker att det, trots att orsaken till tillströmningen är hemsk, är positivt att fler människor fått upp ögonen för vikten av att ”vara förberedd” och att ta ökat egenansvar.

Förutom att grupperna växer och interaktionen i dem ökar på grund av det växande intresset, så sker samtidigt en viss ”avknoppning”, då nya grupper uppstår. Det kan bero på att vissa medlemmar blivit uteslutna ur gruppen av administratören, eller att medlemmar annonserar sitt utträde ur gruppen till följd av att uppfattningarna om självberedskapens inriktning går isär och man uppmanar likasinnade att följa med till en nystartad grupp i stället. Bland motiven kan man ana frustration över att forumet inte diskuterar prepping och hemberedskap på ”rätt sätt” eller ”rätt frågor” – det är fel fokus på inlägg och frågor – men även att de känner sig felaktigt tillrättavisade eller rentav censurerade, då deras inlägg tagits bort eller kommenterats av administratör. Det råder däremot konsensus bland de engagerade och intresserade gruppmedlemmarna om att själva syftet med att förbereda sig och de olika nätverken är att bidra till ökad individuell och kollektiv motståndskraft, men uppfattningarna om vad det egentligen innebär går isär.

Sammanfattning – Engagemanget

- Antalet deltagare på hemberedskapsevent och i sociala mediegrupper ökar snabbt efter starten av Rysslands anfallskrig.
- Personer som inte tidigare engagerat sig i säkerhet och hemberedskap deltar vid möten/kurser och i sociala mediegrupper.
- Engagemanget är, åtminstone i mötes/kursverksamheten, ofta kopplat till civilsamhällets logiker och förutsättningar. Flertalet engagerade är således redan organiserade tillsammans kring andra gemensamma mål, ideal eller intressen av något slag.
- Engagemanget i hemberedskap är en färskvara och triggas snabbt av yttre händelser.
- Tidigare engagerade i hemberedskap och prepping förstärker sitt engagemang, vilket ibland skapar positionering och polarisering i den ”nya” bredare gruppen av hemberedskapsengagerade.

Tema 2: Mediernas roll

Antropologiskt intresserade forskare beskriver ibland hemberedskap och så kallad prepping som ett populärkulturellt fenomen tydligt formats i interaktion med innehållet i nyhetsmedier, men också genom narrativ i film, litteratur och underhållning.

Bild 4: Hur sårbara är vi för större störningar i vårt samhälles infrastruktur? Hur reagerar du när du utsätts för en kris och inte får tillgång till elektricitet, vatten och mat? Hur behöver vi vara förberedda när de tjänster och bekvämligheter vi räknar med plötsligt försvinner? Dessa frågor stod i fokus i marknadsföringen av infotainment-serien *Nedsläckt land* som sänts på SVT. Källa: www.svt.se

Våra kvalitativa delstudier visar att nyhetsmediernas innehåll både aktiverar medborgarna (deltagarna på kurser och i sociala mediegrupper) och formar agendan på kurserna och i de sociala mediegrupperna. Att engagera sig och praktisera hemberedskap – i kölvattnet av krigsutbrottet – synes också inkludera ett aktivt intresse just för massmediernas information och skildringar av kriser och hot. En förklaring kan vara att tillgången till samhällsinformation både historiskt och i nutid ofta lyfts fram som ett av grundelementen i god hemberedskap. Detta framgår exempelvis vid fler av de möten/kurser liksom i sociala mediegrupperna som observerats.

Flera **informanter (mötes/kursledare)** vittnar om att deltagarnas frågor som kommer upp på möten/kurser ofta har sin upprinnelse i rådande nyhetsrapportering. När exempelvis Rysslands kärnvapen uppmärksammas i medierapporteringen märks det snabbt i kursverksamheten: ”när kriget började frågade alla om jodtabletter och varför de är slut på apoteket och om skyddsrum” (Informant). När exempelvis elpriserna stegrar – delvis förklarad av kriget – och hamnar i nyhetsmediernas fokus så blir energifrågorna ett samtalsämne som

relateras till hemberedskapen i kursverksamheten, enligt både intervjuer och deltagande observationer. Det är dock inte bara nyhetsagendan som uppges påverka och trigga, utan även myndighetsinformation och exempelvis TV-program från SVT inom så kallad infotainment:

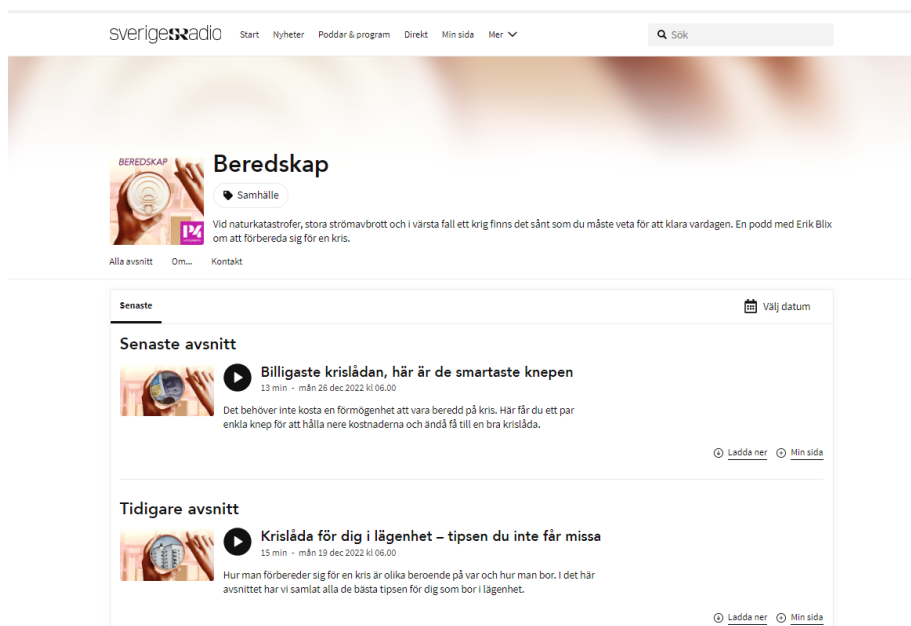
Jag tror ju faktiskt att det är de här tv-programmen (tillägg nedsläckt land m.fl.) påverkar och att det sen sprids från mun till mun, och att man funderar. Det står ju ganska mycket i media om det här också (Informant).

En informant från ett studieförbund menar att intresset för hemberedskapskurserna – samt frågorna från deltagarna – fluktuerar extra snabbt med medieagendans aktuella frågor, jämfört med många andra kurser i studieförbundens utbud. Informanten upplever hemberedskapstemat som förhållandevis ”trendkänsligt” inom folkbildningen: ”När kriser uppstår då vill man snabbt prata om det, även i studiecirkelform eller gå på föreläsningar” (Informant).

Några få av informanterna i den kvalitativa intervjudelstudien spelar däremot ner medieagendans övergripande genomslag på kurs/mötesverksamhetens dagordning. Enligt dem har medieagendans snabbt varierande fokus från dag till dag med rapportering om exempelvis skyddsrum, elpriser och gängskjutningar bara en viss betydelse för intresset och karaktären på diskuterade frågor. Det är enligt dem en annan typ av mer grundläggande förnimmelse av oro och riskupplevelse som huvudsakligen aktiverat deltagarna som också kommer till uttryck på möten/kurser: ”det är mer allmänna frågor som de känner oro för som kommer upp” (Informant). En annan informant berättar:

Det är klart att det har blivit fler frågor om kriget. När invasionen av Ukraina hände så var det mer med det temat, tror jag i alla fall. För då ligger det så himla nära. Men sen är det nog så att det blir lite både och. Det blir allmänt och det blir lite specifikt (Informant).

Viktigt att notera är att den dagsaktuella medieagendan även synes forma – medvetet eller medvetet – kursledarnas retorik och pedagogik. Att som kursledare anknyta till aktuella händelser som rapporterats i nyhetsmedierna eller som förekommit i infotainment-utbudet synes vara kutym i kursretoriken och pedagogiken både för att locka till deltagande vid möten/kurser och för att skapa engagemang bland deltagarna under själva kurstillfällena. Detta framgår av både informantintervjuerna och observationsstudier.

Bild 5: Exempel på poddar om beredskap i Sveriges Radio P4. Källa: www.sr.se

Även innehållsanalysen av de **sociala mediegrupperna** visar på inflytandet av olika medier. Antalet diskussioner på teman med koppling till kris- och hemberedskap ökar också, liksom diskussioner i anknytning till olika mediars reportage, debatter och andra typer av innehåll. Många inlägg hänvisar till radio- och TV-program som på olika sätt väckt intresse för hemberedskap eller motiverat till handling. Inlägget nedan är ett av många exempel på gruppmedlemmar som berättar om hur de fått sig en tankeställare och fått andra ”strutsar” att få upp ögonen för krisberedskap:

Jag och min man insåg verkligen hur oskyddade vi och hela Sverige var efter att vi tittade på SVT:s program "Nedsläckt land". Det fick oss att ta våra förberedelser på större allvar och vara mer fokuserade på att vara beredda (Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Det är lättare att tipsa andra, snarare än att övertala/tala till rätta. Att prepping och krisberedskap uppmärksammas medialt leder också till att fler aktivt söker information och ansluter sig till digitala grupper. Flertalet administratörer framhäver detta som något positivt, samtidigt som man är mån om att skydda deltagarnas integritet:

Nyligen har det väckts stor uppmärksamhet kring krisberedskap och förberedelse i medierna, vilket har påverkat vår grupp på två sätt. För det första har vi sett en ström av nya medlemmar som ansluter sig till gruppen. För det andra har medierna kontaktat oss för att prata med preppers som kan tänkas vara intresserade av att delta i intervjuer och TV-program (Administratörsinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Huruvida gruppmedlemmarna i större utsträckning än andra följer nyheter och håller sig uppdaterade är förstås svårt att säga, men att hålla koll och vara informerad framställs som en viktig komponent i egenberedskapen. Det är tydligt i de digitala grupperna att medierna har en agendasättande funktion och att olika medieinnehåll påverkar såväl diskussioner som de aktiva gruppmedlemmarnas agerande i praktiken. De ämnen som kommer upp i forumen speglar ofta nyhetsflödet i stort och genererar mycket trafik och innehåll. Medierapportering om kärnkraftverk och risker kopplade till radioaktivt avfall leder exempelvis inte bara till diskussioner om strålskydd, jodtabletter, CBRN-masker med mera i grupperna, utan till handlingar av olika slag bland deltagarna. De stigande elpriserna i krigets kölvatten ger upphov till kunskapsutbyte om effektiv elanvändning, men även införskaffande av olika prylar, såsom ljus, batterier med mera åtminstone enligt diskussionerna. Ökad rapportering om gängvåld genererar exempelvis ökad oro som nya typer av hotbilder:

Allt prat i nyheterna om detta har fått mig att tänka om. Nu känner jag plötsligt att det här påverkar mig på ett djupare sätt. Det verkar som att explosioner i bostadsbus blir allt vanligare. att det angår mig på ett nytt sätt (Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Men medier bidrar också till att förklara skeenden eller sätta ramarna för en diskussion bland de intresserade och aktiva i de sociala mediegrupperna. En medieartikel om det moderna samhällets sårbarhet på grund av det stora elberoendet ger upphov till otaliga berättelser om hur gruppmedlemmar jobbar med sitt el-oberoende. Det finns alltså ett samband mellan den bredare medieagendan och vad som händer i omvärlden och gruppdeltagarnas faktiska prioriteringar kring krisberedskap.

Flera sociala medieinlägg vittnar om hög konsumtion av nyheter och likaså av medieinnehåll på temat krisberedskap och närliggande (eller ibland inte så närliggande) ämnen. Ofta betonas vikten av fakta, vetenskaplighet och att det ska vara seriöst, även om det finns konkurrerande vetenskapliga ideal – i diskussioner om läkemedel kan till exempel både homeopatiska och konventionellt medicinska argument förekomma.

Diskussionerna om mediernas roll i rapportering om beredskapsfrågor tar inte sällan lite olika karaktär. Vissa tycker att det är bra att public service och andra mediebolag tar sig an uppgiften att informera och medvetandegöra människor om vikten av att vara beredd, endast ett fåtal anser att det skrämmer upp folk i onödan. Inte sällan startar också livliga diskussioner av själva innehållet, huruvida krisberedskap presenteras på ett trovärdigt sätt och vad man kan lära sig om ämnet. Det är också värt att nämna att det i varje grupp finns flera deltagare som länkar till eller gör reklam för egna poddar, youtube-kanaler och dylikt. Flera har även skrivit böcker eller andra publikationer på temat, föreläser eller länkar till andra evenemang. Många berättar om hur de försöker inspirera och “nudgea” sin omgivning genom att skicka tips och länkar. Avslutningsvis måste nämnas att alla sociala medieinlägg inte är odelat positiva till vad eller hur medierna rapporterar

om eller behandlar ämnet kris/hemberedskap. Det finns deltagare som uttrycker skepsis eller direkt misstro till mediernas och myndigheters budskap.

Sammanfattning – Mediernas roll

- Engagemang i, och motiv till hemberedskap, är trendkänsligt och växlar med medieagendans snabbt föränderliga frågor.
- Mediernas innehåll sätter ramarna för diskussioner bland de engagerade.
- Att vara välinformerad framställs som en viktig komponent i engagemang i hemberedskap, i synnerhet i oroliga tider.
- Ett fördjupat engagemang i hemberedskap och prepping inkluderar ett fördjupat medieintresse, men också till viss del mediekritik och misstro till samhällets förmåga, åtminstone i de studerade sociala mediegrupperna.
- Det digitala medielandskapet kultiverar nya digitala hemberedskaps- och prepping-motiverande aktörer med egen medieproduktion.

Tema 3: Vad hotar?

Vad är det egentligen som ska inträffa som man ska skydda sig emot i de oroliga tiderna enligt de som engagerat sig? Detta är inte alltid så tydligt som man kanske kan tro i de studerade arenorna.

En anledning till en mer ”ospecificerad” risk- och hotagenda är att samtalen och frågorna under **möten/kurser** vanligen präglas av den förberedda kurspedagogikens/agendans fokus på generella tips och råd för att individen ska klara sig under mer odefinierade infrastrukturella kriser som gör att det saknas tjänligt vatten, el, varor, värmelösningar, etcetera. Det är på så sätt inte speciellt mycket fokus på *vad* (vilken typ av kris) som egentligen ska inträffa, utan snarare mer på *hur* medborgarna ska kunna klara sig på egen hand om diverse problem uppstår.

Lösningarna som föreslås och diskuteras bland de engagerade – i tydlig interaktion med kursledares manus – handlar i hög grad om tillgång till olika prylar och tillfälliga nödlösningar, men också om vikten av sociala kontakter (grannar) samt tillgången till pålitlig och korrekt samhällsinformation (exempelvis radio). Det handlar många gånger om prylar och lösningar som ska kunna hjälpa till att möta de grundläggande behoven av vatten, värme, mat, vila och information.

Diskussionerna och samtalen bland de engagerade på möten/kurser är samtidigt mer tillbakablickande än framåtblickande, de engagerade deltagarna pratar mer om vad som inträffat tidigare och exempelvis om egna erfarenheter från pandemin, än vad som kan tänkas hända i framtiden. En deltagare på en hemberedskapskurs berättar exempelvis om sina erfarenheter av kriser, i ljuset av situationen som uppstod under pandemin:

*...nu har det ju åter sagt att man ska ha medicin hemma för ett halvår, samtidigt får man inte hämta ut så mycket på apoteket för det inte finns i lager. Det är ju knasigt...?
(Deltagare, hemberedskapskurs).*

Ett engagemang i hemberedskapskurser – i det oroliga tiderna – innebär således inte ett självklart fokus på att definiera och klargöra potentiella framtida kriser och konkreta hot, utan mer om att diskutera tidigare erfarenheter, dagsaktuella händelser samt tänkbara lösningar på relativt odefinierade framtidshändelser.

Kriget nämns inte alltid explicit, men kriget utgör ändå ofta det outtalade stora hotet i kursverksamheten. Lyfter inte kursledarna efterhand kriget som hot, gör ofta någon av de engagerade deltagarna det under en hemberedskapskurs. En av kursledarna/instruktörerna berättar exempelvis under ett möte/kurs om hur man mer allmänt kan hålla värmen och humöret uppe vid en ospecificerad samhällskris, som antas ha gjort det kallt och mörkt i hemmet:

...när man sitter där med varma kläder, ljus osv. och det är mysigt men lite tråkigt – vad gör man då? Jag gillar ju handarbete. Man kan spela munspel. Det kan också vara bra att ha något litet spel (Kursledare, Hemberedskapskurs).

Efter detta säger en engagerad man som varit tyst ganska länge vid mötet/kursen plötsligt ”det finns ju många olika typer av kriser, det kan ju bli krig...?”. Att det ändå implicit är krigsrädsla – men också erfarenheter från pandemin – som gör att flera engagerat sig och deltar är uppenbart, enligt både observationer och informantintervjuer. Men kriget kommer alltså inte alltid explicit till uttryck som den stora framtida faran och hotet vid möten/kurser. Där pratar man sammantaget mer i allmänna ordalag om olika generella skyddsåtgärder för en bred hemberedskap.

I de **sociala mediegrupperna** förekommer en mer tydlig, men varierad skala av hotbilder, från de mest konkreta scenarier – alltifrån strömbrott, översvämning och bilhaveri på vinterväglag, till krigsmobilisering och radioaktivt nedfall – till mer flytande och abstrakta hot om någon slags diffus, men ändå potentiellt förestående samhällskollaps. Som framkommit tidigare, när vi diskuterade medlemsökningen i olika grupper i och med krigsutbrottet, så har den oftast skett i samband med någon större nyhet eller att krisberedskap har fått mycket medial uppmärksamhet. Det är dock ingen underdrift att säga att hot om krig lyfts fram explicit av flera nya medlemmar vid frågan om varför de har sökt sig till gruppen. Detta blir särskilt tydligt i perioder då kriget har fått mycket medial uppmärksamhet. Nedan ges ett exempel på hur det kommer till uttryck:

*Om Sverige blir indraget i en väpnad konflikt med Ryssland och man behöver fly landet, vilka länder är möjliga att fly till, och varför? Hur snabbt måste man fatta det beslutet? Jag själv överväger någon av våra nordiska grannar, dels för att man kan hitta arbete och försörjning där, men också för att de ligger nära. Men är de för nära för att vara säkra?
(Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).*

Merparten inlägg handlar dock inte om flyktscenarier, utan kretsar kring olika typer av beredskap, den egna och samhällets. Finns det skyddsrum och skyddsutrustning åt alla medborgare? Har myndigheter och styrande en plan om något händer? Var går gränsen mellan individen respektive samhällets ansvar? Här kommer även diskussioner om uthållighet, resiliens, upp och här är spannet ganska stort, där somliga tänker kortsiktigt i sin vardagspreppning, medan andra beskriver scenarier för flera års självförsörjning:

Hur tänker ni när ni planerar er långsiktiga hemberedskap? När det kommer till att lagra mat, kanske det inte är realistiskt att förvänta sig att alla i Sverige ska ha mat för ett eller flera år. Men vad skulle vara rimligt då? (Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Andra storskaliga hotbilder rör klimatfrågan och hur man kan förbereda sig på klimatförändringarnas långsiktigt negativa konsekvenser, eller i en framtid där miljön av andra orsaker blir kraftigt påverkad. Hur renar man vatten? Hur skyddar man sig från alltför kraftig UV-strålning? Vilka grödor är mest resistent och lämpade för framtida klimatförhållanden? Dock är det ändå relativt få inlägg som konkret diskuterar denna typ av kris scenarier med mer långtgående kriser. Merparten berör mer småskaliga och lokala hot- och riskbilder på en betydligt mer avgränsad omfattning i både tid och påverkansgrad. att vara beredd. Inlägget nedan är ganska typiskt i den mening att deltagaren visar att hen tagit höjd för en rad olika händelser:

Just nu ägnar jag mig åt att uppdatera min krispärm eftersom den har blivit föråldrad sedan flytten. Jag är nyfiken på vad andra har med i sina pärmar, eller vad de skulle vilja ha med. I min pärm har jag för närvarande försäkringsbrev, personbevis, kopior av ID-handlingar, viktiga telefonnummer, en evakueringsplan, information om var krismaterial finns och hur det används, radiofrekvenser för viktiga kanaler, information om vattenförsörjning och rening, enkla krisrecept, bild och adress till närliggande skyddsrum, lagstiftning och enkel sjukvård. Det är en start, men det finns säkert mycket annat som kan läggas till (Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Avslutningsvis kan också nämnas att det kommer fram olika föreställningar om vad det är som *hotar*, men även om vad som *botas*. Utöver samhällsstörningar diskuteras frågor om demokrati, hot mot den egna autonomi och familjen.

Sammanfattning – Vad hotar?

- Vad som hotar konkretiseras inte i alltid i de studerade arenorna, utan det är mer fokus på hur medborgarna ska kunna klara sig på egen hand om diverse störningar uppstår.
- De engagerade på kurserna pratar mer om vad som inträffat och om egna erfarenheter från pandemin, än vad som kan tänkas hända i framtiden.
- Lyfter inte kursledarna kriget som hot, gör ändå ofta någon av de engagerade deltagarna det förr eller senare under en hemberedskapskurs.
- I de sociala mediegrupperna förekommer mer tydliga hotbilder, från de mest konkreta scenarier – alltifrån strömavbrott, översvämning och bilhaveri på vinterväglag, till krigsmobilisering och radioaktivt nedfall – till mer flytande och abstrakta hot.
- Hotbilderna formas delvis av medieagendan.

Tema 4: Könsaspekter

Tidigare forskning pekar på lite olika könsmonster vad gäller hemberedskap och hur dessa har förändrats, från att ha varit en övervägande ”manlig” och exklusiv praktik, till att breddas och bli mer mainstream. Andra studier menar att kvinnor av olika anledningar har och har haft närmare till hemberedskapen, inte minst genom sin historiska roll i familjen och hushållet. De visar vidare att kvinnor vanligen tar initiativ till att minska risker och hantera krisberedskapsfrågor oftare än män, både på lokal samhällsnivå och inom hushållen. Det finns också forskning som visar på skillnader i hur män och kvinnor upplever risker och även i viss mån vilka värden som män (självständighet) respektive kvinnor sätter främst (familj, gemenskap, samhälle). Hur ser det då ut i ett läge präglad av kris, risk och hotdiskurs, efter global pandemi och krigsutbrottet i Europa? Och hur kommer det i så fall till uttryck i miljöerna med medborgare som valt att engagera och aktivera sig?

Efter krigets start dominerar kvinnorna i antal på **kurserna/mötena**, enligt flertalet kvalitativa intervjuer, men också enligt observationsstudierna:

Om jag uppskattar grovt, säg att det är 60 % kvinnor och resten karlar ... eller ja, 65 ... Ja, där någonstans. Det väger över lite (Informant).

Mest damer ... kanske typ en tredjedel med herrar och två tredjedelar med damer. Någonstans där (Informant).

Det är mer kvinnor än män. Det är 75 % kvinnor, kanske (Informant).

En informant med erfarenhet av både kurser om hemberedskap samt mer utpräglad prepping hävdar dock att könsbalansen var rejält annorlunda innan kriget:

Jag skulle säga att innan Ukraina så kanske det var 80/20 med män /.../. Under Ukraina blev det övervägande kvinnor. Det var så mycket kvinnor att vi till och med startade Zoom-föreläsningar för kvinnliga delar, för att de hade andra frågor och andra funderingar. Trodde de. Men det har de inte, men de trodde det. Och sen så har det nog fortsatt att vara så, att från att ha varit något väldigt manligt (Informant).

Före krigsutbrottet var det framför allt en något äldre grupp av kvinnor som deltog, därefter upplevde de en åldersmässig breddning av kvinnogruppen: ”Kvinnorna har nu ett bredare åldersspektrum. Karlarna är oftast lite äldre” (Informant 8).

Andra informanter upplever dock inte samma kraftfulla könsmissiga omkastning, utan menar att det varit snarlika mönster även före krigsutbrottet, även om också de upplever en tendens till att antalet kvinnor som deltar ökat. En informant menar att könsbalansen med mer kvinnor ganska väl följer traditionella mönster för folkbildningen:

Det är oftast mycket kvinnor i folkbildningen. Så det följer vårt mönster om man säger så. Jag vet faktiskt inte vad det beror på men man kanske känner att man kan ta mer tid att gå på föreläsningar och kurser. Jag hade nog nästan förväntat mig mer män att man tänker liksom ”Ja nu gäller det här” att prata beredskap och så. Men det är mycket kvinnor. Man vill kanske se om sitt. /.../ I studiecirklarna (om hemberedskap), då är det nästan enbart kvinnor. Föreläsningen är mer blandat. /.../ Kvinnor ägnar sig mer åt folkbildning generellt tror jag. Om vi tittar statistiskt (Informant).

Väl på möten eller kurser intar de olika könen ofta skilda roller i sitt engagemang i hemberedskapsfrågorna. Att ett gift eller samboende par exempelvis ska aktivera sig och välja att tillsammans delta på ett möte eller en kurs om hemberedskapsfrågor synes vara något som kvinnan i relationen vanligen fattar beslut om, enligt flera kursledarinformanter:

Ja, det kan jag tala om direkt för dig att det är kvinnor. Absolut. Jag har ju till och med varit med om, när en man sa att ”ja, det är hon här som sitter bredvid mig som har lurat hit mig” (Informant).

Ja, det tror jag är för att damer är nog ute mer så här på sådana här grejer, och så tar de med sig sin gubbe, ofta. Och sen är det väl också en del män som är intresserade (Informant).

Mötena/kurserna blir ofta en plats där könsrollerna både bekräftas och förhandlas i relation till hemberedskapsfrågorna genom såväl kursledarnas agerande som deltagarnas frågor. Enligt observationsstudierna uttrycker vissa kursledare ganska traditionella uppfattningar vid möten och kurser, likväl så fylls mötena/kurserna av innehåll och tillhörande samtal som skapar reflektion hos både kursledarna själva och hos deltagarna om upplevda rollfördelningar i sammanhanget:

Hemberedskap, det är ju något männen sysslar med, inte något kvinnor gör, för när det är kvinnor så kallas det bara att ”jag tar hand om hemmet”. Men nu helt plötsligt så såg de ju att det är ju hemberedskap (Informant).

Flera av informanterna påpekar att männen av olika anledningar har ett mer avvaktande sätt än kvinnor i hur de förhålla sig till hemberedskapsfrågorna och kursinnehållet vid möten och kurser:

Jag tror att kvinnor tar det här mycket mer seriöst och förstår allvaret i det. Sen kan jag ju inte svara för männen, men det är nog så att de förstår också innebörden, men de vill inte avslöja sig. Och det är ju likadant när det gäller frågor, det är ju oftast fler frågor från kvinnor (Informant).

Kvinnorna får för sig, "vad ska vi göra hemma, det är jag som har ansvaret!" Mannen ser kanske inte ansvaret för hemmet riktigt på samma sätt. Det är ju våra gamla frågor som ligger så här och skvalpar ... /.../ Det är också fler kvinnor som ställer frågor på möten. Oberoende av ålder så har du fler kvinnor som ställer frågor. Vi män är väl lite mer så där "nej, men det här, det bör jag kanske kunna, jag ska inte ..." Ja, du vet, så här. Jag kan tänka mig det. Men det är mer kvinnor, det är mest kvinnor, tjejer. Vi har bra diskussioner också oftast tycker jag (Informant).

Ja, du vet, kvinnorna tänker mer på hemmet och mannen tänker på mycket runt omkring. Hur ska de göra om vägen blir avspolad här och de inte kommer fram och kan få mat? Och just det här med apotek och affärerna, om affärerna försvinner, finns ingen ström (Informant).

De olika könsrollerna anses också komma till konkret uttryck i intresset för och i hur det pratas om de olika prylar för hemberedskap som ofta visas upp som en del av pedagogiken på flera möten/kurser:

När jag har visat den där "eldningsgrejen" så är det nästan alltid en eller annan man som står och tittar och pillar på den en lång stund. Och det är också för att det är en fin pryl [skratt]. Och då kanske jag är tråkig och säger "ja, fast har du en bra grill så kan du komma långt med det [skratt]." Men jag tror att det är lite så. Män verkar tänka lite mer på "hur ska vi skaffa vattnet och hur ska vi sköta det här med ..." ja, de grejerna. Jag tror att det är så. /.../ Eller också är det bara att de [männen] pratar om det, på ett annat sätt då (Informant).

De möjligen annars lite mer passiva männen i kurs- och mötesverksamheten, antas enligt en annan informant att ge uttryck för sina frågor och sina resonemang relaterat till beredskapsfrågor i andra, möjligen mer anonyma, forum, exempelvis på Internet:

Jo, alltså, äldre män, de kanske hänger mer på Facebook och opinionssidor, och har stort intresse av att diskutera hur de skulle lösa allt från politik till försvar, medan kvinnorna kanske är mer inriktade på, ja, diskussioner om Sveriges matreserver till exempel, som vi inte ... som vi tidigare inte hade men som håller på att byggas igen (Informant).

Det går inte att ge någon exakt bild av hur könsfördelningen ser ut, varken före eller efter krigets utbrott, i de **sociala mediegrupperna**. Inte heller går det att dra några definitiva slutsatser om gruppernas sammansättning avseende kön, ålder eller andra demografiska faktorer, eller hur genus präglar hemberedskap i dessa fora. Dock framträder vissa mönster även i de sociala mediegrupperna och några

aspekter kan vara särskilt intressanta att lyfta fram, eftersom de väcker frågor om hur olika engagerade och intresserade målgrupper förhåller sig till olika budskap om hemberedskap. Det går till exempel att slå fast att majoriteten gruppmedlemmar i de grupper som ingår i undersökningen har mansnamn. Väldigt få medlemmar har anonyma profiler i de forum som riktas till en bredare publik, vilket är mer vanligt i hard-core prepperfora, men förekomsten tycks öka. Tillströmningen av nya medlemmar i kölvattnet av krigsutbrottet eller corona-krisen visar på ett ökat intresse hos både kvinnor och män, men några kommentarer från gruppernas administratörer indikerar att kvinnorna visar större intresse:

Det som verkligen fascinerar mig med den stora ökningen av nya medlemmar de senaste dagarna är att det är en väldigt hög andel kvinnor som går med i gruppen. Vanligtvis skulle jag säga att det är mellan 10 och 20 procent kvinnor bland ansökningarna, men nu är det precis tvärtom - nästan alla ansökningar är från kvinnor (Administratörsinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Möjligen finns spår av en mer könsuppdelad prepping i hur grupperna är organiserade. Bland administratörer och grundare av de olika grupperna finns både kvinnor och män, men bland de som är utsedda till ”gruppexperter” är den övervägande delen män, liksom de som länkar till andra forum.

Generellt präglas diskussionerna i grupperna av ett slags sunt-förnuft-attityd gentemot hemberedskap. Dock finns skillnader i graden av aktivitet och även i viss mån i typ av inlägg. Inlägg av mer politisk karaktär är oftare författade av män, liksom de kommentarer som dessa genererar. Här präglas beredskapsdiskursen av frågor kring säkerhet och behov av att försvara sig. Exempel på sådana inlägg kan vara en fråga eller påstående där beredskapsbehovet kopplas tydligt till samhällsfrågor, som gängkriminalitet, Sveriges bristande försvarskapacitet, eller det digitala samhällets sårbarhet. Kvinnor skriver i mindre utsträckning inlägg av den här typen. Säkerhet tycks mer handla om att förändra det egna beteendet i det lilla för kvinnorna i grupperna, än att möta odefinierade externa hot.

Ovan beskrivs hur det ofta är kvinnan som är den drivande i beslutet för de par som tillsammans deltar i en kurs. Det är givetvis inte möjligt att kartlägga alla orsaker som motiverat nya deltagare att ansluta sig till gruppen. Bland de nykomlingar som erkänner sig som ”fullkomliga noviser” på hemberedskapsområdet finns både män och kvinnor, liksom bland de som skriver att de visst har ägnat sig en hel del åt prepping, men nu väljer att ”komma ut ur garderoben”. Det tycks dock som att fler kvinnor ber om ursäkt för eller skäms litegrann för sitt preppande och uttrycker lättnad över att det nu blivit legitimt, rentav påkallat att ägna sig åt hemberedskap. Andra beskriver hur de liksom kommit på att de omedvetet ägnat sig åt prepping, bara genom hur de planerar för och hanterar sitt hushåll. Idén att kvinnors preppande finns dolt i andra vardagspraktiker i hemmet får stöd i den tidigare forskningen. Här trycker många deltagare på olikheter mellan könen vad gäller ansvar för hem och familj:

Tidigare såg jag prepping mest som en hobby för män som samlar på prylar. Men med det ökande hotet är jag nu intresserad av att lära mig mer om hur vi kan förbereda oss för kriser, särskilt med tanke på barnen. Kvinnor brukar vanligtvis vara ansvarig i hemmet, oavsett om det handlar om kalas eller krisituationer, och det här är förmodligen inget undantag (Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Ett tema som återkommer är att något gått förlorat i det moderna samhället, där man ”lever för dagen” och gjort sig alltför beroende av andra. För både män och kvinnor handlar det om att (åter)erövra svunna tiders kunskap och praktiker, men även här framträder fler män i olika ”expertroller” och diskursen glider över från ”husmorsknep” till vetenskap och teknik.

Ett annat tema är hur man kan motivera andra människor i sin närhet att bli mer medvetna. I de fall där partners intresse eller ointresse för hem- och krisberedskap diskuteras i sociala mediegrupperna är det oftast män som luftar sin oro och vill ha eller dela med sig av tips på hur man kan motivera sin partner. Kvinnors inlägg är mer orienterade mot att skapa förståelse för olika behov – det finns ingen prepping-fits-all – och att det kanske är viktigare med en menskopp och sanitetsprodukter, än multiverktyg. Vissa inlägg diskuterar det könsstereotypa i att mannen ska ta det yttersta ansvaret för familjens säkerhet och beredskap, medan andra försvarar traditionella värden. Gemensamt är att de betonar vikten av att ta eget ansvar, men uppfattningarna om vari det består går isär. Detta diskuteras mer ingående i kommande delar.

Sammanfattning – Könsaspekter

- Traditionella könsroller bekräftas och förhandlas i relation till engagemang i hemberedskap.
- Efter krigets start ökar andelen kvinnor på kurserna/mötena, samt breddas åldersmässigt.
- Trenden med mer och fler engagerade kvinnor än män på kurser/möten följer, likt tidigare, dem från folkbildningen.
- Kvinnorna är mer motiverade och drivande när det gäller hemmets skydd och beredskap, männen mer passiva.
- I sociala medier är det dock vanligare med manliga alias. De engagerade manliga alias diskuterar säkerhetspolitik och kvinnliga alias skydds- och beredskapsåtgärder de kan göra på egen hand.

Tema 5: Oro som drivkraft

Svenskarnas generella nivå av oro har enligt sekundärdata från SOM-undersökningen (2023) påtagligt ökat och den kan tydligt kopplas till inledningen av Rysslands fullskaliga anfallskrig i Ukraina. Till exempel visar sekundärdata att

andelen som uttrycker mycket oro för ett nytt världskrig ökat från 10 procent när frågan senast ställdes i undersökningen för sex år sedan, till 35 procent år 2022. År 2019 var endast 18 procent mycket oroade över situationen i Ryssland. Tre år senare, efter Rysslands invasion i grannlandet, var den siffran 69 procent. Förändringen är den mest markanta av allmänhetens oro under de snart fyra decennier som den nationella SOM-undersökningen har pågått. Enligt sekundärdata från SOM-undersökningen har även oron för en ekonomisk kris ökat avsevärt. Andelen som var mycket oroade för en ekonomisk kris ökade exempelvis från 14 procent till 35 procent under året (SOM, 2023).

De två informanter som arrangerat absolut flest **hemberedskapsmöten/kurser** ibland de som intervjuats – och därmed mött allra flest kursdeltagare – signalerar att den allmänna oron stegrat markant bland de engagerade efter att Ukraina anfällits. En av informanterna, verksam framför allt i en av landets storstadsregioner berättar:

Idag är de mycket mer oroliga än för två år sen. Mycket mer oroliga. Det känner jag definitivt. Där finns ett intresse och det bygger på en genuin oro / ... / Man har liksom växlat upp sitt intresse för det här. Man tar det på mer på allvar... Så är det. Så är det. Det märker jag (Informant).

En viktig del i kurs- och mötesretoriken men också i marknadsföringen av dylika aktiviteter är dock att spä på oron genom viss skrämsel, enligt de deltagande observationerna. Relativt stor del av träffarna ägnas exempelvis åt att kursledarna påpekar samhällets och deltagarnas sårbarhet, men också att föreslå lösningar på individuell nivå. Bor deltagarna främst i stadsmiljö påvisar kursledaren ofta svagheter i den urbana miljön och bor de på landsbygden blottas dess akilleshälar. Kurs/mötesmomenten inkluderar på så sätt både motiverande och aktiverande hotfulla budskap, samt instruerande information och kommunikation som syftar till att hjälpa och vägleda. En informant resonerar utförligt om sitt kursupplägg, som huvudsakligen formas av organisationens tillhandhållna föredragsmaterial:

...för att få i gång den här diskussionen så måste man ju ha någon form utav scenario. / ... / Om det nu skulle vara i november, december eller när någon månad där det blåser och är kallt och värmen försvinner. Vi har ju några PPT-bilder då som bland annat visar hur fort ett hus blir utkyllt, vid olika temperaturer och så vidare. Och då ser man ju på folk, att man reagerar. Eller att inte hissen fungerar och man .... För att det är ju så här att vi gör ju av med 160 liter vatten per dygn ungefär, personer i det här landet. Och sen visar vi då att de ska klara sig på fem liter per dygn och person. Och då kommer ju det där till hissen, om man bor på tredje, fjärdevåningen och en normalstor familj, och alla då ska ha vatten, och man kanske hämtar det här på torget / ... / Då ser man ju givetvis på reaktionerna att folk funderar / ... /. Hela konceptet bygger ju på att vi ska försöka lära dem att förstå vad det är som kan hända (Informant).

Trots en upplevd allmän ökning av oron hos deltagarna så visar också informantintervjuerna att graden av och karaktären på oron ändå ofta skiljer sig mellan olika deltagare. En av informanterna beskriver de individuella skillnaderna:

Det är alla kategorierna, de som är väldigt väldigt väldigt oroliga och gärna vill fråga mycket. Hur länge ska vi klara oss, vad ska jag ha hemma, hur länge räcker den här vattentanken, hur ska den stå, vad händer om kriget kommer. Och så finns det de som går dit och känner att ja men det var väl lite bra tips och känner sig säkert lite stärkta i att de har det mesta och har koll på det mesta. Kanske fick de med sig något bra tips. Ibland kommer de som också vet allt redan (Informant).

Efter krigets inledning framträder grovt indelat tre grupper som uttrycker olika typer av och grader av oro, enligt en summering av kvalitativa intervjuer och iakttagelser vid observationer. De *ängsliga* är den mest oroliga gruppen, enligt informanterna. Här handlar det främst om en hypotetisk oro kopplad till frågor om samhällets säkerhet och beredskap som upplevs vara utanför den individuella kontrollen (om det blir krig här, vad händer då? Vart ska jag ta vägen? Vad händer om infrastrukturer kollapsar?). Den upplevda ängslan ses av informanterna som en viktig drivkraft till att gruppen valt att söka sig till mötet/kursen. De mest ängsliga i denna grupp upplevs ofta vilja prata av sig med andra, träffa människor, och inte känna sig ensamma i sina reflektioner. De *nyfikna* uttrycker mer av det som kallas för praktisk oro, det vill säga en oro som mer bottnar i en idé om att de själva kan förmå att ta viss kontroll kring sin säkerhet i händelse av kris, genom mer kunskap om ”rätt” praktiska handlingar och beteenden (Vilka dunkar behövs? Hur många liter vatten? Om inte kylskåpet fungerar – hur kan vi lösa det?). De nyfikna oroar sig mer för sin egen bristfälliga kunskap och är angelägna att lära sig något nytt och få tips och råd om olika situationer. Den tredje och sista gruppen är den som framför allt söker *bekräftelse* på att man gjort rätt i sina redan vidtagna beredskaps- och säkerhetsåtgärder i hemmet. Hos gruppen är oron vanligen lägre samtidigt som tilltro till den egna förmågan möjligen är väl stor, enligt flera informanter. Enligt några informantintervjuer finns en tendens till att de är vanligare att de äldre kvinnliga kurs/mötesdeltagarna tillhör de mer ängsliga, medan manliga deltagare som bor på landsbygden oftare tillhör gruppen som främst söker bekräftelse.

I de **sociala mediegrupperna** är inte oro något som diskuteras särskilt mycket, även om det går att ana att flertalet inlägg motiverats av olika form och grad av oro, inte minst kopplat till nyhetsflödet och situationen i omvärlden. Även i de digitala rummen möter man således olika kategorier oro och en mångfald sätt att hantera denna och de uttryck som oron tar sig. Graden av oro går ofta hand i hand med själva hotbilden, alltså vilken typ av hotscenario som utlöser en viss typ av oro. I och med krigsutbrottet och den eskalerande kris- och säkerhetsrapporteringen ökar antalet inlägg som handlar om oro för krig, den egna och familjens säkerhet, samt hur samhällets ska kunna ge skydd åt medborgarna. Här blir oron ofta ganska konkret – även om den givetvis sannolikt bottnar i en större orosbild – och beskrivs i termer av brister, svagheter eller hinder. Här utgör övriga gruppmedlemmar bollplank för att hantera själva sakfrågan, men även för att hantera själva oroskänslan. Inlägg med mer diffust beskriven oro får som regel färre svarskommentarer än de som tar upp en konkret frågeställning. Det är därför

svårt att dra några slutsatser om huruvida de som svarar på inlägg av typen nedan även delar författarens oro:

Min största bekymmer handlar inte om hur jag ska hantera vardagen i mitt hus under normala omständigheter. Det jag oroar mig mest för är situationen om jag måste evakuera hemmet och barnen, tänk om det sker under osäkra förhållanden? Hur ska man göra om det finns ett behov av ett skyddsrum? Vi bor ju på landet, en bra bit från närmaste stad med skyddsrum. Jag funderar på alternativa lösningar... Hur tänker ni kring säkerheten i den här situationen? (Deltagarinlägg, Social mediegrupp om hemberedskap).

Att oro ”smittar av sig” blir tydligt av många inlägg som hänvisar till vad andra har sagt eller gjort, eller vad man läst, hört eller sett. Här kan det bli ganska spekulativt och tonläget i inlägg och svarskommentarer kan trissas upp ganska rejält. Sen finns de som tycks stämma av sin oro med vad myndigheter och andra samhällsinstitutioner förmedlar för lägesbild. Denna typ av oro grundar sig alltså i något slags mer eller mindre offentlig lägesbeskrivning eller åtgärd, som till exempel förhöjd hotbild mot Sverige eller något uttalande från myndighetsföreträdare eller experter. Oroshantering kan här handla om att svara upp mot myndigheternas förväntan och på så sätt vara en hörsam medborgare:

Förra året började jag bygga upp lite krisberedskap, men sedan blev det mycket annat i livet att ta hand om. Nu när myndigheterna har berättat vad de förväntar sig att vi ska vara beredda på och ha utrustning för, kände jag att det var dags att ta tag i det och söka mig hit (Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Bland de deltagare vars drivkraft att engagera sig i hemberedskap ofta bottnar i en stor oro, framgår att just att söka sig till grupperna är ett sätt att hantera oro och samtidigt kanalisera handlingskraft. Detta är den mest framträdande kategorin i de flesta grupperna är annars de som visar att de kan hantera olika situationer och som antingen söker råd och tips på olika konkreta problem, eller de som visar upp ”lösningar” för att inspirera andra och samtidigt, får man förmoda, få bekräftelse från övriga gruppdeltagare. Som framkommit tidigare så finns en stor kategori inlägg där deltagarna använder forumet som ett slags ”skyltfönster” för att visa upp hur långt de kommit i sin ”prepping” eller berätta om någon lösning som de antingen är väldigt stolta över, eller vill ha hjälp att förbättra. Inläggen illustreras inte sällan av ett foto som visar hur det ser ut eller hur man har tänkt. Det är rimligt att anta att själva den digitala kommunikationsformen på så sätt gör vissa typ av inlägg mer tillgängliga än andra. Det är mer komplicerat att beskriva hur man tar sig an hemberedskap bortom det konkret materiella, även om många deltagare ofta lyfter fram vikten av kunskap, gemenskap, attityd och så vidare. Men det säger ändå något om att hemberedskap framstår som det rationella svaret på att hantera ovisshet och oro:

Jag kanske överdriver och oroar mig onödigt mycket, alltid förberedd på det värsta! Men... Med barn i familjen är det ändå viktigt för mig att vara redo för att de ska kunna klara sig så bra som möjligt om en kris inträffar! Jag har redan mat, filtar och vattendunkar. Men jag skulle uppskatta tips på: Ett stormkök eller spritkök som kan laga mat för fem personer. En ficklampa eller annan typ av belysning som inte kräver el. En vevradio. Sövsäckar eller

liggunderlag. En powerbank. Finns det något jag missar? (Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Liksom för övriga teman som diskuteras här, så gäller att vi endast kan beskriva och försöka förstå det vi ser i materialet. Det är följaktligen inte möjligt att veta om de trender och mönster vi här lyfter fram även gäller för en bredare population. Men för de som är aktiva i olika digitala fora är det otvetydigt att hemberedskap både motiveras av oro, samt används som oroshanterare. Dels i kraft av att utgöra en del i en större digital gemenskap, där man också får något slags avstämning hur andra har det. Dels för att de digitala mötesplatserna utgör en plats där deltagarna kan få bekräftelse på sina olika hemberedskapsansträngningar.

Sammanfattning – Oro som drivkraft

- Bland de som engagerat sig i hemberedskap efter inledningen av Rysslands anfallskrig är nivån av oron högre än bland tidigare deltagare.
- De som engagerat sig via hemberedskapsevent möter dock ofta i sin tur ytterligare skrämnel, men också hjälpande instruktioner med syfte att motivera till enkla åtgärder rörande självskydd och egenberedskap.
- Bland de engagerade i de olika arenorna som studerats kan man skilja på grupper som är mer ängsliga/oroliga, nyfikna samt de mindre oroliga som mer söker bekräftelse på redan vidtagna åtgärder och vill informera andra.
- Hemberedskap både motiveras av oro, samt används som oroshanterare av både de engagerade kursdeltagarna och de engagerade deltagarna i sociala mediegrupper.

Tema 6: Landsbygden och staden

Det råder i Sverige skillnad mellan stadsmiljöer och landsbygdssamhällen när det kommer till självförsörjningsvanor och reaktioner i krissituationer, enligt tidigare studier. Landsbygdsinvånare anses oftare ha utvecklat en självständighet och förlitar sig sällan på samhällets omedelbara stöd, vare sig det handlar om vardagsutmaningar eller akuta kriser. I städer råder däremot ofta en annan förväntan, där det tas mer för givet att samhällsfunktioner ska förbli intakta även om exempelvis det kommunala vattnet blir obrukbart eller ett längre elavbrott inträffar. I staden förväntar sig de boende oftare att någon annan ta hand om problemen, enligt studierna.

Hur kommer denna möjligen lite polariserande uppdelning mellan landsbygdens befolkning och stadens invånare till uttryck i motiven på **mötes/kursverksamheten** och framför allt hos dess deltagare? Vilka som söker sig till arrangemangen är i hög grad beroende av var den samordnade organisationen/föreningen har sitt geografiska upptagningsområde, enligt

informantintervjuerna. Är det en bygdeförening så är oftast deltagarna bosatta i landsbygden och är det hyresgästföreningen i en större stad som samarrangerar så är det stads- och lägenhetsboende som dominerar. Efter krigets start signalerar informanterna en ganska jämn fördelning av samarrangemang med stads- respektive landsbygdsorienterade organisationer och föreningar, vilket i sin tur skapat en relativt jämn mix av landsbygds- och stadsboende deltagare.

Inte bara tidigare forskning – utan också informanterna (kursarrangörerna) – betraktar stadens invånare som mer sårbara och mer oförberedda för kriser, än landsbygdens dito som ses som mer robusta. Detta signaleras även i den statligt styrda mötes/kursinnehållet framtagen i samspel med MSB. Innehållet talar främst till stads- och lägenhetsboende, enligt flera informanter. Intervjuade från olika FFO berättar:

Utbildningen är tänkt mest för folk som bor i lägenhet och det är de som bor i lägenhet som är mest utsatta i alla möjliga krissituationer (Informant).

Det här materialet är inte för dem. De kan gå ut och mjölka grannens ko och klara sig. Eller dra på elverket som de har i ladugården. Utan det här materialet är ju för lägenhetsinvånarna / ... / Men tänk om man kan elda i kaminen, då? Då behöver jag ju inte gömma mig under köksbordet. Nej, det behöver du inte. Det är inte för dig det här (Informant).

Landsbygdens mötes/kursdeltagare respektive stadens deltagare tilldelas ofta olika motiv för att gå på möten/kurser. Just bland lägenhetsboende och stadsbor upplevs dessutom intresset ha ökat lite extra efter att säkerhetsläget försämrats, åtminstone enligt några informanter:

På landet har ju folk hemberedskap på ett annat sätt. De har bara varit ute efter att bli lite bekräftade. Men vi pratar ju oftast om hemberedskap i staden och i lägenheter. Och det intresset har ökat tycker jag. Från att man inte haft någon aning om vad det är till att man nu börjar ha egna lösningar, de ska lösa vatten och sådant där. Jag har aldrig varit med om det tidigare att det varit så (Informant).

För det första har de som bor på landsbygden från början en mycket bättre beredskap än stadsborna. Det är jätteenkelt, det är så enkelt att de själva inte tänker på det. De tankar bilen tidigare, de gör sina stora inköp tidigare, de har ofta tillgång till vatten på annat sätt. Deras stora problem kanske är elen då. Men då är det många på landet som har elverk. Inne i stan är man lite mer bekymrad och ... det är nog fler från tätorterna som kommer nu (Informant).

Det finns dock – likt tidigare – ett fortsatt gediget intresse även från landsbygdsboende och boende i villa för att delta i kurser/möten efter kriget start, vilket ibland ställer kursledarna inför vissa pedagogiska utmaningar, med tanke på utbildningsmaterialets upplevda urbana vinkel:

Det är flera stycken som säger att de har kakelugnar och vedspisar och så vidare. Och de kanske till och med har djupborrad brunn, och då brukar jag säga det ”ja, men hur får du

upp vattnet?”, ”jo, det är ju då genom en elpump”, ”ja, men då kan du inte sätta ner en hink och ta upp det”, ”nej, det går inte” (Informant).

En informant från ett studieförbund berättar om hur det lite stadsorienterade studiecirkelmaterialet fungerade i en ny studiecirkelgrupp som startat i en landsbygdsort. Informanten såg hur det skapades diskussioner som synliggjorde den klassiska dragkampen mellan centrum (staden) och periferin (landsbygden) som bottnade i landsbygdsbornas egen identitet och bilden av sitt behov av centralortens service:

Där tänkte jag att det (materialet) aldrig skulle funka. Men då har cirkeldeltagarna anpassat materialet till sin verklighet. ”Vad har vi för elverk?”, ”ja men det finns ett elverk där men det är för att korna ska mjölkas”. Dom har reservkraft. Så har de pratat om vilka som har brunnar där man kan hinke upp vatten. De har diskuterat den egna beredskapen. Hur mycket behöver vi egentligen åka in till stan? De vill gärna klara sig själva. Det var lite härliga diskussioner. Hur självförsörjande är vi i byn? Behöver vi centralorten? (Informant).

Vid kurser/möten ute i landsbygden handlar vanligen frågorna från deltagarna om lite andra saker, än i stadsmiljöns kurser, efter krigets start. Flera informanter klargör att det i stadsgrupperna är fler frågor om skyddsrum med anledning av säkerhetsläget: ”Och då hänvisar jag till skyddsrumskartan. En del undrar även över splitterskydd och lite annat sådant där. Den delen försöker jag hålla lite lågt, men folk är väldigt intresserade av det” (Informant 11). I landsbygdsgrupperna uppstår andra typer av frågor enligt informanterna, ett återkommande rör ”Hesa Fredrik”. En informant berättar:

Jag var ute i skärgården /.../ där man inte har någon sådan här Hesa Fredrik eller VMA på samma sätt som vi har i innerstan. ”Varför har vi inte det?” och ”är vi mindre värda?” Men du vet, så kommer liksom en sådan där flod /.../ varför man inte har det likadant. Sådana här frågor dyker också upp... (Informant).

Frågor och samtal relaterade till ”Hesa fredrik” var även mer vanliga vid möten/kurser i kommuner med mycket landsbygd, enligt observationsstudien.

I de **digitala grupperna** kommer ingen uttalad motsättning mellan stad och landsbygd till uttryck, i den mening att det förekommer diskussioner om staden kontra landet, vi mot dem. Tvärtom, framhåller deltagare ofta vikten av att utgå från den egna situationen och behoven i sin beredskap. Men upplevda skillnader i förutsättningarna för hemberedskap i de olika boendemiljöerna kommer ändå till uttryck på olika sätt. Dels handlar det om hur olika resurser och behov förhandlas av deltagarna, dels handlar det om hur de olika förutsättningarna inverkar på deras syn på sitt eget kontra samhällets ansvar.

Det är förmodligen ingen överdrift att påstå att de erfarenheter som med nödvändighet kommer med att bo och verka i glesbygd, ”på landet” – såsom brister i infrastruktur, långa avstånd till både grannar och, en inte sällan reducerad, samhällelig service, större utsatthet för väder och vind, med mera – i sig bygger ett slags beredskap som ett boende i stadsmiljö inte anses främja i samma

utsträckning. Deltagarinlägget nedan är ett av många i sitt slag, där såväl sårbarhet som beredskap lyfts fram:

Jag kollade elskåpet och ringde grannen 1 km härifrån om mobilen funkar för att veta om dom har el. Huset är varmt, så ingen eldning behövs. Batteribelysning tills läggdags. Vatten till djuren från lagret. Undviker att öppna kyl/frys. Smörgås om hungrig. Inget panik, jag är van vid elavbrott (Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Vad gäller krisberedskap så tycks det som landsbygden för en gång skull sitter med trumfkortet, framför allt för de deltagare i de sociala mediediskussionerna som har självförsörjande som målbild. Det förekommer både romantisering och nostalgi i synen på ”livet på landet” och de resurser som finns att tillgå där. En deltagare beskriver till exempel ett drömscenario för sin BOL och får till svar från någon att:

...det låter som den typiska sommarstugan i mina öron (Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Det handlar till viss del om materiella förutsättningar, till exempel i vilken utsträckning gruppmedlemmarna har tillgång till resurser som gör dem bättre rustade, såsom egen brunn, odlingsmark, djur, jordkällare, förrådsutrymmen, närhet till skog och mark och liknande. Men det handlar även om att ackumulera kunskap och praktisk erfarenhet genom att hantera situationer som uppstår. Inte helt överraskande är det gruppmedlemmar boende i glesbygd som skriver flest inlägg där de berättar om självupplevda situationer som antingen triggat ett behov av att utrusta sig mer eller förbereda sig bättre, eller där poängen med inlägget tycks vara att visa hur väl författaren klarade sig tack vare att hen är så väl rustad/kunnig. På så sätt framstår ibland själva utgångsläget för den rurala prepparen lite som den urbana prepparens målbild.

En annan aspekt är att vissa typer av krisscenarier är mest förknippade med stadsmiljö, som till exempel terrorhot. Där målas staden upp som en farlig plats och där beredskapen består i att så snabbt som möjligt kunna fly från staden. I dessa diskussioner framträder föreställningen om landsbygden som en säkrare och tryggare plats dit man vid en kris bör bege sig, i kontrast till oförutsägbarheten i den urbana miljön:

Lycka till med att ta bussen till centralen, vänta på ett tåg, och så vidare, om det plötsligt uppstår en brand i oljehamnen eller om någon grupp av terrorister agerar i staden. Sådana oväntade händelser kan inträffa (Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Att äga ett fordon är alltid fördelaktigt, men om man väntar för länge med att evakuera kan det bli tämligen ineffektivt. Risken för att fastna i trafikstockningar är mycket hög (Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Sen finns det de som ger uttryck för landet som en plats där man kommer i väg undan samhället och inte som en plats där man tänker sig samverka med andra, Off-Grid, men i de undersökta grupperna är dessa röster jämförelsevis få.

Sammanfattning – Landsbygden och staden

- Engagemang i hemberedskap inkluderar föreställningar om olika skörheter i staden och i landsbygden, förklarade av uppfattningar om bland annat skilda livsvillkor, livserfarenheter och materiella tillgångar.
- Landsbygdens respektive stadens engagerade mötes/kursdeltagare tilldelas ofta olika motiv för att gå på möten/kurser. Landsbygdsboende söker oftare bekräftelse på sin skyddsförmåga och stadsbor söker oftare kunskap och förslag på åtgärder.
- Bland lägenhetsboende och stadsbor upplevs intresset ha ökat lite extra för hemberedskap efter att säkerhetsläget försämrats.
- Med anledning av säkerhetsläget frågar stadsbor mer om skyddsrum och landsbygdsboende om "hesa Fredrik". Medierna har påvisat brister på respektive i de olika miljöerna.

Tema 7: Tilltro och samhällets ansvar

Vem som förväntas göra vad när det gäller samhällets övergripande civila krisberedskap är både ett återkommande eventtema, likväl ett tema som återkommer i informantintervjuerna och förstås under de deltagande observationerna. Upplägget på **hemberedskapskurserna/mötena** genererar relativt ofta olika frågor om samhällets (ofta kommunens) kontra det egna individuella ansvaret när det kommer till krisberedskapen. Flera informanter menar att deltagarna som kommer till deras kurser/mötesaktiviteter – åtminstone initialt – har en relativt stor tilltro till samhällets och hemkommunens förmåga att ta ansvar och hjälpa dem vid framtida samhällskriser:

Dom jag lysnat på skulle jag säga har en stor tilltro, kanske mer än vad man borde ibland (Informant).

Jag tror inte du går om du har misstro till MSB eller till information. Tror inte det är deras forum. / .../ Du måste tro på samhället om du ska gå på det här (Informant).

Deltagarnas tilltro eller misstro som kommer till uttryck på möten/kurser förklaras ofta utifrån deras egna erfarenheter från kriser och den upplevda framgången i den krishantering som då skett:

I en del kommuner litar man blint på kommunerna. "Det löser de, vi hade vattenläcka här och de gjorde det och det och det var jättebra". Sen är det en annan kommun här som också hade vattenläcka och de fick ingen hjälp. Så att det är väldigt olika, en del är vansinniga på kommunerna (Informant).

Att de aktiva kurs/mötesdeltagarna företrädesvis ändå har en relativt stor grundläggande tilltro till samhällets förmågor att hjälpa och ta ansvar, leder ofta till en kurspedagogik där samhällsansvarets gränser retoriskt ställs emot det egna individuella ansvaret, av kursledarna. När kursledarna exempelvis med sin auktoritets klargör och påminner om att individen/hemmet enligt rådande

samhällspolicy ska klara sig upp till sju dygn på egen hand och klargör vad det kan innebära i praktiken, så kommer ibland ett visst misstroende emot samhällets förmågor upp till ytan, enligt både intervjuer och deltagande observationer:

Många blir förvånade när man säger att kommunen inte kan hjälpa dem (Informant).

Det är en stor misstro till kommunerna, framför allt att vi lagt ned så mycket av beredskapslagren och allt sådant där. Det är mycket sådan diskussion. /.../ Och jag känner ibland att mitt uppdrag blir mer och mer att tala om att vi är ett bra land, vi är trygga, än att tala om att ha vatten hemma (Informant).

Mer indignerade och misstroende aktiva medborgare bedöms dock ändå inte vara speciellt vanliga på kurser/möten utan dessa anses framför allt söka sig till digitala forum för att diskutera och vädra sina åsikter. Något som också i relativt hög grad vidimeras av de deltagande kurs/mötesobservationerna:

Läser man på internet, svenska kommentarsfält, är det väldigt stor skepsis. Men inte bland våra deltagare, de är redo och positiva /.../ ... de kommer dit för att de vill prata om världsläget och beredskapen (Informant).

Frågor om tilltro och ansvar går även som en röd tråd genom många av **diskussionerna on-line**. Tilltro till samhällets förmåga ställs i grupperna i relation till den egna förmågan, utifrån olika riskhorisonter och här går det att urskilja några tendenser. Å ena sidan finns medborgaren i samhället, där en utgångspunkt är att ansvaret förvisso vilar på individen, men att relationen medborgare-samhälle grundas i ömsesidighet och där det finns en stark till tilltro till samhällets kapacitet. Å den andra finns medborgaren ur samhället, där misstro till samhällets institutioner och dess motståndskraft kommer till uttryck och där man inte alltid litar på att individens och samhällets intressen går hand i hand.

För medborgaren i samhället, oftast deltagare som preppar ”lite lagom”, är tilltron till samhällets funktioner i termer av samhällsservice central:

El och vatten är en tjänst vi betalar för. Det ska mycket till innan vattnet försvinner (Deltagarinlägg, Social mediegrupp om hemberedskap).

Tilltro till samhället och det ömsesidiga ansvaret återspeglas också i de inlägg som på olika sätt hänvisar till information eller rekommendationer från myndigheter. Genom att följa råd och rekommendationer bidrar man till samhällets totala motståndskraft. Här understryker man också betydelsen av att hjälpa varandra i kris.

Med tanke på ökad terrorrisk nyligen, tipsar jag om MSB:s sida om terror. Där finns info om vad man ska göra vid misstänkta attacker och hur man stoppar kraftiga blödningar (Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Nu rekommenderar myndigheterna att alla som är i behov av receptbelagd medicin ska se till att ha en månads förbrukning tillgänglig hemma (Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Det betyder inte att det inte finns kritik och misstro mot offentlig verksamhet och dess förmåga att vara beredd. Ofta hänvisas till kommuners och myndigheters ”track record”, alltså hur väl eller illa de hanterat tidigare kriser. Men det tycks inte vara något som påverkar den övergripande tilltron till eller förväntan på att samhället ska fungera även i kristid. De som däremot förbereder sig för att hantera kriser utan samhällets hjälp visar låg tilltro till samhällets totala motståndskraft och där får medborgaren klara sig själv:

Om det sker en total samhällskollaps i Sverige, där situationen inte verkar kunna lösas av myndigheterna på lång tid, kan situationen bli annorlunda. Historiskt sett har människor i nödsituationer, som under nödår, delat med sig eller bytt endast det de har överskott av, om jag har förstått rätt. Det är därför grupper kan hamna i konflikter för att skydda sin mat, mark och andra resurser. Vi kan inte förvänta oss hjälp från MSB när det gäller mat vid en samhällskollaps, eftersom de inte längre har några lager att ta från (Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Funderar ofta på hur folk kommer reagera i en större kris. Många romantiserar runt hur alla kommer hjälpas åt. Jag kan mycket väl tänka mig det i början när alla tror det är tillfälligt och väntar på att myndigheterna räddar oss. Men börjar det gå några dagar och upp till en vecka då börjar det nog ändra sig. När det börjar bli tomt med mat hos de som inte preppat. De som har preppat vill säkerligen inte skänka bort sin mat utan att de klarar sig själva (Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Dessa och liknande inlägg återspeglar också en skepsis mot människors solidaritet med varandra. Kriser antas att locka fram det sämsta i människor och det används som argument för att i första hand säkra upp den egna beredskapen:

Folk i allmänhet är dåligt förberedda, och landet är otroligt splittrat på grund av olika åsikter. Det gör att tanken på att "hjälpas åt" med totalt främmande människor kanske inte är så realistisk i praktiken. I stället kan folk bli en belastning. Det som verkligen behövs i en sådan situation är snarare skottsäkra grejer (Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Diskussionerna i sociala mediegrupperna om tilltro till samhällets kollektiva ansvar och förmågor innehåller således flera inlägg som uttrycker en skepsis mot graden av solidaritet mellan människor och i samhället i stort i potentiella krislägen. Detta blir ofta det primära argumentet för att främst säkra upp den egna individuella beredskapen, snarare än att tilltro samhällets och kollektivets stöd.

Sammanfattning – Tilltro och samhällets ansvar

- Ett engagemang i hemberedskap inkluderar ett aktivt sökande efter svagheter i samhällets beredskapsförmågor.
- Ett engagemang i hemberedskap innebär att man deltar i samtal och diskussioner där samhällsansvarets gränser ofta ställs emot det egna individuella ansvaret.
- Individer som engagerar sig i mötes/kursverksamhet bedöms ha en relativt stor tilltro till samhällets förmåga att ta ansvar, i sociala medier finns och genereras en bredare kritik och misstro, även mot medmänniskor.
- Ett engagemang i hemberedskap innebär i kurssammanhanget samtal och diskussion om vikten av att följa råd och rekommendationer – samt vikten av att hjälpa varandra – för att bidra till samhällets totala motståndskraft.

Tema 8: Egna förmågan

Ett närliggande ytterligare tema i det empiriska materialet rör de aktiva medborgarnas tilltro till sin förmåga att klara av att möta ett krisläge (i upp till sju dagar). Här pekar de kvalitativa delstudieresultaten i lite olika inriktningar. Flera **informanter (mötes/kursledare)** synes bära en uppfattning om att deltagarna relativt ofta har en ganska låg tilltro till egna förmågan att klara sig på egen hand i krislägen, åtminstone vid starten av många hemberedskapsmöten/kurser. Detta synes emellertid också vara utgångspunkten för den förplanerade kurspedagogiken:

När de kommer har de ganska dålig tilltro till sin förmåga. De vet ingenting, ”jag vet inte hur jag ska göra”. Jag tycker ju att vårt uppdrag är att tala om att man klarar sig mycket mer än vad man tror. /.../ Du ska ha sovsäck och du ska ha det och det, och man pratar om att man ska ha friluftskök, man ska ha så många olika saker. Och jag brukar säga att ”men gå hem och titta, du har väl filtar, du har väl vinterjackor, du har väl kanske en dunk någonstans” eller ”du har PET-flaskor”. Och jag hoppas att det är det vi sprider, att de ofta har det som behövs (Informant).

... De säger liksom, ”ja, nu när vi vet, vi måste ha mer vatten hemma. Mat och vatten, nu ska vi ha vatten hemma. Nu vet vi också hur toaletten funkar ... Ja, men då kommer vi nog att kunna klara oss i ett par, tre veckor i alla fall ...” (Informant).

Upplevelsen av den egna förmågan varierar ändå i praktiken i hög grad mellan olika deltagargrupper och skillnaderna förklaras av informanterna (som ofta själva är äldre) med deltagarnas olika erfarenheter av kriser samt rådande livssituationer. En viktig ingrediens för graden av tilltro till sig själva anses exempelvis vara ålder:

Om man generaliserar lite och säger att de äldre, de klarar sig. De vet vad de har i fryboxen och i kylskåpet. Medan de yngre, de går ju ut och äter, så man har inte så mycket hemma i skåpet. Jag generaliserar, men lite grann så är det faktiskt (Informant).

Om deltagarna har tillgång till exempelvis jordkällare, eldstäder och dessutom har en social trygghet som närstående och familj upplevs det även ofta påverka deras upplevda tilltro till – men också deras faktiska förmåga – att kunna klara sig på egen hand:

Jag hade en familj igår som sa att ”vi har bunkrat upp med konserver och alltibop”. Och då visade det sig att de hade en jordkällare, det var ingen konst, de hade potatis och de hade allting för nästan ett år framöver. Och sen var det den här äldre damen då som ... ja, på skröplig rollator, hon går ner och handlar för hon klarar inte att frakta så mycket varje gång. Hon hade nästan ingenting hemma (Informant).

Undersökningens informanter (kursledarna) verksamma i storstadsmiljöer signalerar också – i högre grad än informanterna (kursledarna) verksamma i landsbygds- och glesbygdsregioner – att stadens deltagare hyser generellt mindre tilltro till sin förmåga att möta kriser. Föreställningen om den tåliga och robusta landsbygden och den mer sårbara staden återspeglas alltså även i informanternas upplevelse av de olika deltagargruppernas tilltro till sin förmåga att möta samhällskriser av olika slag. En informant med främst erfarenhet av möten/kurser i en glesbygdsregion berättar exempelvis om att dessa landsbygdsdeltagare nästan alltid ser ”positivt” på sin och lands- och glesbygdens förmåga:

Men jag skulle säga att det är positiva. Och det är inte av någon slags patriotism [skratt]. Utan folk som bor här omkring, de är vana vid strömbrott, och att klara sig själv. Det ska jag säga. Så de är positiva. Och redo (Informant).

Om man tittar på de **digitala grupperna** blir bilden lite annorlunda. En grundpremiss för dessa är att man söker sig dit för att stärka den egna förmågan att klara sig vid kriser av olika slag. Gruppdeltagarnas inlägg handlar till mesta delen om att erhålla olika typer av resurser – såväl immateriella som materiella – för att kunna möta utmaningar av olika slag. Det finns de deltagare som använder forumen mer aktivt för att söka kunskap, medan andra deltagare fungerar lite mer likt kursledarna som beskrivs ovan och förmedlar kunskap:

Jag förbereder mig av två skäl: För det första för att undvika att bli en börda för samhället vid större kriser, då jag har resurserna att vara förberedd. För det andra för att hantera personliga kriser, såsom när jag förlorade mitt jobb. Vid den tiden var det en lättnad att ha mina förråd till hands. Vi bor ju avlägset med begränsad kollektivtrafik och få alternativ för hemleverans, vilket gör att vår prepping syftar till att minska stressen om vi blir sjuka och inte kan lämna hemmet (Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Att inte ligga andra eller samhället till last i onödan är ett viktigt argument, likaså att vara en kompetent medborgare som förmår lösa olika situationer av egen kraft. Den andra sidan av myntet är att flera deltagare ger uttryck för en sviktande tilltro till samhället:

Jag föredrar att ha en viss kontroll över situationen och föredrar att ha så mycket som möjligt hemma för att kunna klara oss om samhället sviker (Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Tonen i grupperna är genomgående väldigt stöttande för de som ber om råd eller hjälp. Ofta visar deltagarna tacksamhet gentemot gruppen och det sätt på vilket de hjälper till att boosta varandra och stärka tilltron till den egna förmågan.

Förväntningarna på vad det är man egentligen tänker sig behöva klara av varierar dock. I den ena änden finns de som vill kunna klara ett längre elavbrott eller vattenbrist, i den andra de som bygger på en BOL – bug out location – och har självförsörjande som målbild. Oavsett, så tycks flertalet digitala deltagare redan besitta relativt hög tilltro till den egna förmågan, till skillnad från de som deltar i kursverksamhet. Många inlägg har lite ”skrytig” karaktär, där deltagarna på olika sätt berättar om sin beredskap eller hur väl de mött en särskild utmaning, som långvarigt strömavbrott, extremväder och liknande. Självständighet kan sägas utgöra ett slags etos, där beredskapsförmågan signalerar både handlingskraft och oberoende, att ha kontroll:

När jag förbereder mig, tänker jag inte på ett specifikt scenario. För mig handlar det främst om att undvika känslan av att vara helt beroende av att köpa alla tjänster och varor. Det känns obehagligt för mig att inte kunna klara mig själv en enda stund. Jag strävar efter att vi ska kunna överleva här under långa perioder om det skulle behövas (Deltagarinlägg, social mediegrupp om hemberedskap).

Sammanfattning – Egna förmågan

- Kursdeltagare har vanligen ganska låg tilltro till egna förmågan, åtminstone enligt informanterna (kursledarna).
- Äldre engagerade, med livserfarenhet, samt engagerade boende på landsbygden, hyser en större tilltro till egna förmågan att möta kriser, enligt informanterna.
- Ett engagemang i hemberedskap inkluderar även återkommande berättelser om den egna förmågan och hur väl deltagare, kursledare med flera mött en särskild utmaning på egen hand, som långvarigt strömavbrott, extremväder och liknande.
- Engagerade i sociala medier har i högre grad självförsörjning som den primära målbilden. Där signalerar den egna beredskapsförmågan i högre grad handlingskraft och oberoende, att ha egen kontroll.

Slutsatser och reflektioner till praktiken

Public communication campaigns can be defined as purposive attempt to inform or influence behaviors in large audiences within a specified time period using an organized set of communication activities and featuring an array of mediated messages in multiple channels generally to produce noncommercial benefits to individuals and society (Rice och Atkin, 2013, s. 3)

Som en del av den idag högt prioriterade återuppbyggnaden av det svenska totalförsvaret ska svenska myndigheters arbete med att stärka den enskildes hemberedskap fortsätta framöver (se exempelvis Ds 2023:34; SOU 2022:57). En ingrediens i planering av framtida program och kampanjer är att förstå och anpassa sig efter det kommunikativa läget eller *situationen* som nu råder. Däri ingår att förstå och anpassa sig till de medborgare som myndigheterna avser att utbilda, övertala och engagera (Rice och Atkin, 2013) i de oroliga tiderna.

Mycket av den tidigare forskningen om medborgares egenskydd och beredskapsbeteende ägnar sig åt de medborgargrupper som inte tar till sig information och inte väljer att skydda sig själva och sin omgivning (Enander, 2018). I denna rapport har vi i stället undersökt vad som utmärker den engagerade medborgargruppen och deras engagemang i hemberedskap, efter pandemin och det försämrade säkerhetsläget.

En första övergripande, föga överraskande, slutsats från studien är att de oroliga tiderna efter pandemi och inledning av Rysslands fullskaliga anfallskrig mot Ukraina har lett till att *fler medborgare blivit ”aktiva” och sökt sig till och deltar i möten/ kurser om säkerhet och hemberedskap. Samtidigt har också allt fler sökt sig till och är aktiva i grupper på hemberedskapstemat i sociala medier.* Vi lever således i en tid då människor i högre grad än tidigare vill ha information om frågor relaterade till hemberedskap och prepping samt diskutera dylika frågor.

Tidigare studier har dock visat att det oftast är resursstarka och redan informationsrika medborgare som tar till sig, engagerar sig och blir ”aktiva” i utbildnings- och kampanjinsatser som syftar till att skapa ökad egenberedskap (Abunyewah m.fl. 2020; Höppner m.fl., 2012). Denna studie kan förvisso inte urskilja några statistiska mönster, men tendensen är ändå att det exempelvis är lite mer resursstarka – men också redan samhällsengagerade individer – som i lite högre grad engagerar sig i hemberedskapsfrågan. För framtida program- och kampanjmakare är det således viktigt att beakta att dagens kampanjer – trots oroliga tider – synes främst aktivera personer som ofta bedöms ha lite bättre förutsättningar att klara sig själva en tid vid kriser, utan samhällets hjälp. Utifrån ett kampanjperspektiv är det emellertid ganska vanligt att dylika grupper/individer, åtminstone i vissa stadier av en samhällskampanj får fungera som ”role models”,

det vill säga förebilder och vidareinformatörer som lite mer långsiktigt kan föra upp frågan ytterligare på samhällsagendan (Rice och Atkin, 2013). Men om hemberedskapskampanjerna även på lång sikt bidrar till ökade klyftor mellan de vanligen lite mer välrustade/tåliga grupperna och de grupper som står i mest akut behov av bättre hemberedskap, så blir det förstås besvärande. Sålunda är frågan om ifall framtida hemberedskapskampanjer (i kombination med exempelvis kristider) ökar eller minskar klyftor i samhället - på såväl kort som lång sikt - viktig att fortsatt bevaka.

För det andra visar studien tydligt på *betydelsen av mediernas roll* för ett hemberedskapsengagemang i de oroliga tiderna. Sedan tidigare vet vi att större samhällskriser ofta förändrar befolkningens medievanor, bland annat uppstår ett större intresse för information. Mellan åren 2019 och pandemiåret 2020 stegrade exempelvis den sammanlagda medieanvändningstiden i Sverige från sex till sju timmar per dag (Nordicom, 2020). Vår studie visar att innehållet i nyhets- och underhållningsmedierna (inklusive infotainment) både aktiverar de engagerade (deltagarna på kurser och i sociala mediegrupper) och formar samtals- och frågeagendan vid hemberedskapskurser, och i de sociala mediegrupperna. Nyhetsagendan om risker, hot, beredskap och säkerhetsfrågor förändras dock synnerligen snabbt, vilket märks tydligt i vilka frågor som står i fokus hos de engagerade. Ena veckan handlar samtalen och frågorna bland de aktiva på kurser och i sociala medier om skyddsrum och nästa vecka om problem med exempelvis kommunalt dricksvatten och hotande medicinbrist. Inriktningen på ett engagemang i hemberedskap i oroliga tider påverkas därmed ofta av mediernas agenda och logik, något som fortsatt bör beaktas i planering av framtida kampanjaktiviteter och insatser. Samhällsinformation sker till viss del i konkurrens – men också i hög grad i samspel med – mediernas budskap. Och det är viktigt att ständigt reflektera över hur nyhetshändelser, men också mediernas trovärdighet och tillgänglighet påverkar vilka källor som människor söker sig till och tydligt influeras av gällande beredskapsfrågorna.

En tredje slutsats är att det relativt sällan är uttalat bland de engagerade medborgarna *vad* det är som hotar och *vad* det är som ska inträffa. Det är mer fokus på *hur* de ska kunna klara sig på egen hand. Att det ändå implicit är krigsrädsla – men också erfarenheter från pandemin – som gjort att allt fler engagerar sig är uppenbart i såväl observationer och informantintervjuer som i den sociala mediestudien. Men det kommer som sagt inte alltid explicit till uttryck som det stora framtida hotet i de fora vi har studerat. Hot- och riskscenarier används däremot ganska återkommande, i synnerhet i de sociala mediegrupperna, som utgångspunkt för att testa sin beredskap. Det tycks som att de mer konkreta och plausibla hoten – om långvariga elavbrott, oväder, brist på vatten och drivmedel – är det som människor har lättast att svara upp emot och skapa materiella förberedelser för.

En fjärde slutsats är att det finns skillnader i hur engagemanget i hemberedskap kommer till uttryck *mellan kvinnor och män*. Kvinnor står enligt vårt resultat i första ledet i de oroliga tiderna för att engagera sig och bli ”aktiva” i hemberedskap,

åtminstone i kursverksamheterna. Kvinnorna framstår där som de mer aktiva och informationssökande. En möjlig förklaring till att kvinnor synes vara ”nyckelpersoner” för exempelvis ett familjehushålls engagemang i hemberedskapsfrågor kan vara att de åtminstone historiskt ofta betraktats ansvara för hushållssysslor, samt den övergripande kollen på familjemedlemmar. En helt annan förklaring kan vara att fler av mötena/kurstillfällena som studerades delvis skedde i studieförbunds regi, en utbildningsform där kvinnor vanligen är fler än männen. Män är mindre benägna att delta i och vara aktiva i mötes/kursverksamheten, samtidigt som de tenderar att vara mer aktiva och ta en mer aktiv roll i sociala medier. De män som deltar och engagerar sig på mötena uttrycker i sin tur oftare att de redan är tillräckligt informerade och kunniga inom beredskapsfrågorna. Det förefaller också oftare vara män som har prepping och hemberedskap mer som livsstil och kopplar ihop en rad andra intressen till detta. De engagerade männen i såväl kursverksamhet som sociala medier pekar även lite oftare ut samhället som mer sårbart och oförberett. Studiens resultat visar således på fortsatt behov av reflektion hos de preventivt kommunicerande aktörerna i beredskapssystemet om hur de på lämpligt sätt kan möta kvinnors och mäns till synes olika behov och tilldelade/upplevda roller relaterat till hemberedskapen.

För det femte visar studien på *i vilken mån oro synes vara den centrala drivkraften för om och hur någon engagerar sig i hemberedskapsfrågorna*. Liksom när det gäller synen på hotbilder, kan oron å ena sidan vara abstrakt och överhängande, och å den andra sidan kan orons grad och natur kopplas till den egna livssituationen. Bland de engagerade i mötes/kursverksamheten och i sociala medier urskiljer vi åtminstone tre grupper av engagerade och ”aktiva”. Det är de som är mer (1) ängsliga/oroliga, de (2) nyfikna, men också (3) de mindre oroliga som mer söker bekräftelse på redan vidtagna egna åtgärder för sin hemberedskap. Den senare gruppen motiveras mer av sådant som att försöka hjälpa andra, informera, men också att berätta om vilken god beredskap de själva har och hur väl de har hanterat tidigare krisituationer, snarare än primärt av sin oro. En reflektion utifrån detta resultat är att framtida kampanjinsatser i oroliga tider bör utgå från att den engagerade och ”aktiva” gruppen på inget sätt är homogen. Här samlas individer med relativt olika grad av oro, men också bärandes andra motiv för att delta, exempelvis att dela information – på kurser eller i sociala medier – om sina egna erfarenheter och åtgärder relaterade till hemberedskap.

För det sjätte visar studien att ett engagemang i hemberedskap sedan Ukrainakrigets start väldigt ofta inkluderar – eller skapar – *föreställningar om nackdelar och fördelar med livet i staden kontra på landsbygden*. Studier har tidigare visat att det i Sverige och Norden finns en skillnad i tilltron till samhällets förmågor att hantera svåra situationer mellan geografiskt boende i ”centrum” och ”periferi” (Erlingsson, m.fl. 2021). Andra studier visar också på skillnader i den mer reala krisberedskapskapaciteten, där landsbygdens individer ofta lyfts fram som ”starkast” (se exempelvis Heidenström och Hansen, 2020). Vid utveckling av framtida kampanjupplägg och budskap på hemberedskapsteman menar vi att det kan vara av vikt att reflektera över såväl tänkbara negativa som positiva effekter av

att ytterligare ge näring åt bilden av olika förmågor att stå emot och hantera kriser bland stads- respektive landsbygdsboende. Det handlar möjligen mer om att lyfta fram de olika förutsättningar som råder, för att skapa en bredare förståelse för hur hela samhället tillsammans bygger motståndskraft.

En sjunde central slutsats rör temat *samhällets ansvar kontra egenansvaret*. Studien visar att reflektioner om ansvarsfrågorna är en vanlig ingrediens i mötes/kurspedagogiken, men också i mer spontana medborgardiskussioner i sociala medier och frågor och kommentarer under kurser. Vi kan till exempel se att synen på samhälls- respektive egenansvar skiljer sig åt något mellan kursverksamhet och de olika grupperna på sociala medier. Bland de engagerade i mötes/kursverksamheten finns tendens till en större tilltro till samhällets förmågor. Medan det i de sociala medierna finns en tendens till mer kritisk diskussion kring myndighets- och samhällsförmågor, men även kring andra människors förmågor, eller otillräckligheter i beredskapssammanhang. En förklaring kan vara de sociala mediernas mer anonyma karaktär, vilket anses göra att möjligen mer affektivt polariserande åsikter och språkanvändning oftare kommer till uttryck (se även Arendholz, 2013). En annan förklaring kan vara att de olika arenor där de engagerade medborgarna informerar sig och kommunicerar (möten/kurser respektive sociala medier) möjligen ger utrymme för en och samma engagerade och ”aktiva” individs spektrum av olika tonlägen. I kursverksamhet håller kanske den engagerade lägre profil medan denne i sociala medier parallellt uttrycker (och tillåts uttrycka) mer emotionellt laddade åsikter relaterade till samhällets beredskapsfrågor? Sammantaget antar vi ändå att olika typer av engagerade och ”aktiva” medborgare – med lite olika syn på ansvarsfrågorna och olika tilltro till samhällets förmågor – vanligen ändå söker sig till olika arenor med olika tonlägeskultur för att informera sig och dela sina egna erfarenheter. Just detta menar vi är viktigt att reflektera över och ta hänsyn till i framtida planering av hemberedskapskampanjer, i synnerhet i oroliga tider.

Studien visar sammantaget att medborgares drivkrafter i de oroliga kristiderna att engagera sig och bli ”aktiva” i hemberedskaps- och egenskyddsfrågorna ibland bottnar i oro över och/eller misstro till samhällets förmågor att hjälpa, men också i en egen ökande vilja att hjälpa till och ta eget ansvar. Det handlar om ömsesidig växelverkan mellan oro och tilltro, samt om vilja till delaktighet i samhället. De engagerade och ”aktiva” individerna i hemberedskap kännetecknas på så sätt ganska ofta av det som i den statsvetenskapliga forskningen ibland benämns som ”duty-based citizenship” (se till exempel Dalton, 2008). I korthet går detta ut på att vissa personer har en ambition att göra sin plikt som medborgare där samhället förväntas kunna komma till korta. På så sätt är det ofta – statsvetenskapligt formulerat ”mönstermedborgare” som synes engagerat sig och blivit aktiva i hemberedskap, i de oroliga tiderna. Dessa är också ofta redan orienterade i – och har i relativt hög grad accepterat – att samhällskontraktet är tvåsidigt och att ansvaret för samhällets samlade krisberedskapsförmåga måste bäras av både individ och samhälle.

Tydliga survivalist-tendenser och logiker (se exempelvis Mills, 2018) kommer inte så ofta till uttryck bland de ”aktiva” och engagerade medborgarna som studerats. Starkt agg och misstro mot staten och offentlig förvaltning, samt stark misstro till andra människor, relaterat till ett potentiellt framtida krisläge, är relativt sällsynt i de studerade grupperna/arenorna med ”aktiva” och engagerade medborgare, även om det som framgått förekommer embryon till dylikt, framför allt i sociala medier.

Slutreflektion: om vi ser framåt

Enligt färsk samhällspolicy (se exempelvis Ds 2023:34) går vi med stor sannolikhet mot en framtid där risker, hot och säkerhetspolitiska frågor fortsatt kommer stå högt på både samhälls- och medieagendan, och följaktligen också engagera medborgarna. Efter inledningen av Rysslands fullskaliga invasionskrig mot Ukraina – och under arbetet med denna studie – har allt fler frågor i svenska samhället kommit att behandlas som risk-, säkerhets- och beredskapsfrågor. Politiker, medier, myndigheter – men också säkerhetsföretag kommer förmodligen framöver – med skilda motiv – fortsätta att kommunicera att vi lever i en farlig och hotfull tid, där både individuella och samhälleliga säkerhets- och trygghetsåtgärder bör genomföras.

Tonläget kan förstås bidra till att ytterligare fler medborgare blir lyhörda för budskapen i samhällskampanjerna om att engagera sig och se över sin egen- och hemberedskap. Tonläget kan dessvärre också bidra till utveckling av en möjlig destruktiv ”flytande” kultur av fruktan och rädsla bland medborgarna, åtminstone om vi hör sammar inflytelserika kritiska sociologer (se exempelvis Altheide, 2002; Bauman, 2007; Furedi, 2006). En kultur av fruktan och rädsla tenderar också att växa, i och med att den ofta medför en ökande polarisering mellan medborgargrupper, agg till medmänniskor, men också misstro mot samhällets förmågor att exempelvis hantera kriser. När grupper och intressen ställs mot varandra ökar inte bara misstron och osäkerheten i samhället, utan vi blir också mer sårbara för manipulation och desinformation. Där är det viktigt att beakta människors tillit till myndigheter och till varandra, men även förstå hur denna möjliga destruktiva kultur kan uppstå genom att studera medborgarnas drivkrafter till engagemang.

Att via kampanjer motiveras genom viss skrämsel om sin egen och samhällets skörheter, instrueras genom information om enkla beredskapslösningar, samt att därefter ”preppa” och ha vattendunk, kontanter, vev-radio och konserver för att klara sig själv hemma är lämpligt som en del av individens krisberedskap. Men en minst lika viktig sak är att lära känna och ha förtroende för sina grannar redan före krisen, enligt forskningen (se exempelvis Meyer, 2018). Avslutningsvis vill vi därför uppmuntra till ytterligare diskussion om behov och design av samhällsprogram och kommunikativ verksamheter/aktiviteter som framöver på ett ansvarsfullt och effektivt sätt verkar bortom ”fear apeal” budskap och retorik, i synnerhet i dylika oroliga tider. Behovet av förebyggande samarbete och social tillit

för att skapa ett robust samhälle finns förvisso redan till viss del inarbetat i nationell policy och kampanjpraktik (se exempelvis Ds 2023:34; SOU 2022:57), men frågan är om inte strategierna för att stötta samarbete behöver bli än tydligare. Här finns också en koppling till den alltmer uttalade politiska målsättningen att öka försvarsviljan hos medborgarna (se exempelvis Wedebrand och Jonsson, 2021), som ett led i att långsiktigt stärka samhällets robusthet. Grunden i tanken om att mobilisera försvarsviljan i en befolkning är ju att medborgarna som del av ett samhälle har något gemensamt och kollektivt – och inte bara individuellt – att skydda och försvara.

Referenser

- ABF (2022). *Preppa tillsammans – så startar du en lokal bemyndighetsgrupp*. Arbetarnas Bildningsförbund.
- Abunyawah, M., Gajendran, T., Maund, K. & Okyere, S.A. (2020). Strengthening the information deficit model for disaster preparedness: Mediating and moderating effects of community participation, *International Journal of Disaster Risk Reduction*, Volume 46.
- Adame, B.J. (2018). The persuasive efficacy of real versus salient hazard scenarios in motivating citizen-level hazard preparedness, *International Journal of Disaster Risk Reduction*. Volume 31, 292–301.
- Altheide, D. L. (2002). *Creating fear: News and the construction of crisis*. Hawthorne, NY: Aldine de Gruyter.
- Arendholz, J. (2013). *(In)Appropriate Online Behavior. A Pragmatic Analysis of Message Board Relations*. Amsterdam: Benjamins.
- Ariyabandy M. & Wickramasinghe, M. (2004). *Gender dimensions in disaster management: a guide for South Asia*, ITDG.
- Bauman, Z. (2007). *Flytande rädsla*. Göteborg: Daidalos.
- Beatty, T., Shimshack J.P. & Volpe, R.J. (2019). Disaster Preparedness and Disaster Response: Evidence from Sales of Emergency Supplies Before and After Hurricanes. *Journal of the Association of Environmental and Resource Economists*, 6(4), 633–668.
- Bouvier, G. & Rasmussen, J. (2022). *Qualitative Research Using Social Media*. Routledge.
- Brenkert-Smith H, Dickinson KL, Champ PA, & Flores, N. (2013). Social amplification of wildfire risk: the role of social interactions and information sources. *Risk Analysis*, 33:800–817.
- Bryman, A. (2011). *Sambällsvetenskapliga metoder*. (2., [rev.] uppl.) Malmö: Liber.
- Börjesson, M. & Enander, A. (2014). Perceptions and sociodemographic factors influencing vaccination uptake and precautionary behaviours in response to the A/H1N1 influenza in Sweden. *Scandinavian Journal of Public Health*, 42, 215–222
- Campbell, N., Sinclair, G., & Browne, S. (2019). Preparing for a world without markets: Legitimising strategies of preppers. *Journal of Marketing Management*, 35(9-10), 798–817.
- Dalton, R. J. (2008). Citizenship norms and the expansion of political participation. *Political studies*, 56(1), 76–98.

- Delamont, S., & Atkinson, P. (2018). The ethics of ethnography. *The Sage handbook of qualitative research ethics*, 119-132.
- Douglas, E.W. & Nicols, C. (2016) 'Formative Research', *Social Marketing Research for Global Public Health: Methods and Technologies*. New York, 2016; online edn, Oxford Academic.
- Drottz-Sjöberg, B-M. & Sjöberg, L. (1990). Risk perception and worries after the Chernobyl accident. *Journal of Environmental Psychology*, 10, 135–149
- Ds 2023:34. *Kraftsamling: inriktningen av totalförsvaret och utformningen av det civila försvaret*. Stockholm: Regeringskansliet, Försvarsdepartementet.
- Enander, A (2018). *Människors förhållningsätt till risker, olyckor och kriser*. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.
- Eriksson, M. (2021). *Risikommunikation för kommuners krisberedskap: En kunskapsöversikt*. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap/Örebro universitet (DURCOM Arbetsrapport 2).
- Eriksson, M. & Denk, T. (2024). Medborgarengagemang i hemberedskap i kampanj- och kristider. I U. Andersson, B. Rönnerstrand & A. Carlander (Red.), *Inferno*. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Erlingsson, G.Ó, Öhrvall, R., Wallman Lundåsen, S. & Zerne, A. (2021). "Centrum mot periferi? Om missnöje och framtidstro i Sveriges olika landsdelar". Centrum för kommunstrategiska studier. Linköpings universitet.
- FEMA (2019). *Building Cultures of Preparedness: A report for the emergency management higher education community*. Washington, DC: FEMA.
- Furedi, F. (2006). *Culture of fear revisited: risk-taking and the morality of low expectation*. (4:th ed.) London: Continuum.
- Guldåker, N. (2016). Hushålls hantering av stormen Gudrun. I: S. Baez Ullberg och P. Becker (red.). *Katastrofriskreducering. Perspektiv, praktik, potential*. Lund: Studentlitteratur.
- Heidenström, N. & Kvarnlöf, L. (2018). Coping with blackouts: A practice theory approach to household preparedness. *Journal of Contingencies and Crisis Management* 26(2):272–282.
- Heidenström, N., & Hansen, A. R. (2020). Embodied competences in preparedness for blackouts: Mixed methods insights from rural and urban Norwegian households. *Energy Research & Social Science*, 66, 101498.
- Henwood, K., Pidgeon, N., Sarre, S., Simmons, P., & Smith, N. (2008). Risk, framing and everyday life: Epistemological and methodological reflections from three socio-cultural projects. *Health, risk & society*, 10(5), 421–438.
- Höppner, C., Whittle, R., Bründl, M. m.fl. (2012). Linking social capacities and risk communication in Europe: a gap between theory and practice? *Natural Hazards* 64, 1753–1778 (2012).

- Johansson, B. & Sandstig, G. (2023). Instruction as Self-Protection. I T.L. Sellnow & D.D. Sellnow (Red.) *Communicating Risk and Safety* (s. 321–338) Walter de Gruyter.
- Johansson, B & Vigsö, O. (2017). (2017) *72-timmar. En analys av en informationskampanj*. Publikationsnr: MSB1086.
- Kalman, H. & Lövgren, V. (2019). *Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups.
- Kapucu, N. (2008). Culture of preparedness: household disaster preparedness", *Disaster Prevention and Management*, Vol. 17 No. 4, pp. 526–535.
- Kasperson, R. E. (2005). *Social contours of risk: Publics, risk communication and the social amplification of risk*. Washington D. C.: Earthscan.
- Kasperson, R. E., Webler, T., Ram, B., & Sutton, J. (2022). The social amplification of risk framework: new perspectives. *Risk Analysis*, 42, 1367–1380.
- Kim, H. & Zakour, M. (2017). Disaster preparedness among older adults: social support, community participation, and demographic characteristics. *Journal of social services research*, 43 (4), 498–509.
- Kvarnlöf, L. (2020). *Hur kan vi förstå hemberedskap? En orientering i hemberedskap som politiskt och empiriskt fenomen*. (RCR Working Paper Series 2020:1).
- Kvarnlöf, L. & Wall, E. (2020). Stories of the storm: the interconnection between risk management strategies and everyday experiences of rurality. *Journal of Risk Research*. 24 (8) 1016–1029.
- Kvarnlöf, L. & Montelius, E. (2020) Den kvinnliga hemberedskapen. Genus och ansvar i krisberedskapskampanjer. I: Hobbins, J., Danielsson, E. och A. Sjöstedt Landén. *Genus, risk och kris*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, O. (2019) Ansvarsförskjutning och liberal styrning i skapandet av krismedvetna medborgare. *Statsvetenskaplig tidskrift* 121(4):599–626.
- Marshall, M.N. (1996). The key informant technique, *Family Practice*, Volume 13, Issue 1, 1996, Pages 92–97.
- Martin IM, Bender H, & Raish, C. (2007) What motivates individuals to protect themselves from risks: the case of wildland fires. *Risk Analysis* 27:887–900.
- Mellander, E. (2023a). *För alla eventualiteter. Prepping, hemberedskap och konsumtion för ohållbara framtider*. MSB.
- Mellander, E. (2023b): "I kulturens gravitationsfält" i Knuts, Eva; Mellander, Elias & Rolfsdotter Eliasson, Susanna (red.) *Minnets betingelser. Materialitet, berättelse & kulturarv*. Göteborg, Göteborgs universitet.
- Meyer, M. A. (2018). Social Capital in Disaster Research. I H. Rodríguez, W. Donner, och J. E. Trainor (Red.), *Handbook of Disaster Research* (s. 263–286). Cham: Springer International Publishing.

- Mills, M. F. (2019). Preparing for the unknown: ‘doomsday’prepping and disaster risk anxiety in the United States. *Journal of Risk Research*, 22(10), 1267–1279.
- MSB (2021). *Hemberedskap 2021. Allmänhetens syn på hemberedskap och eget ansvar under Corona-pandemin*. MSB: Stockholm.
- Mulilis, J.P. (1999). Gender and Earthquake Preparedness: A Research Study of Gender Issues in Disaster Management: Differences in Earthquake Preparedness Due to Traditional Stereotyping or Cognitive Appraisal of Threat? *The Australian Journal of Emergency Management*, 14(1), 41–49, 50.
- Nordicom (2020). *Mediebarometern*. Göteborg: Nordicom.
- Rice, R.E. & Atkin, C.K. (red.) (2013). *Public communication campaigns*. (4. ed.) Thousand Oaks, Calif.: SAGE.
- Rogers, R. W. (1975). A protection motivation theory of fear appeals and attitude change. *Journal of Psychology*. 91 (1): 93–114.
- Rådestad, C. & Larsson, O. (2018). Responsibilization in contemporary Swedish crisis management: expanding ‘bare life’ biopolitics through exceptionalism and neoliberal governmentality. *Critical Policy Studies* 14(1):86–105.
- Sandstig, G. (2019). Riskkommunikation och krisberedskap i väst - av nöd och lust. I Anders Carlander, Patrik Öhberg och Elias Mellander (red). *Ingen kommer undan kulturen*, 71–86, SOM-Institutet vid Göteborgs universitet.
- Siegrist, M. (2021). Trust and risk perception: A critical review of the literature. *Risk analysis*, 41(3), 480–490.
- Sims, A. & Grigsby, M (2019). Prepper-worthy identity work: A cultural repertoire for constructing a secure self in an insecure world. *Sociological Spectrum* 39(2): 93–115.
- SOM-institutet (2023). *Ovisshetens tid: SOM-undersökningen 2022*. [Göteborg]: SOM-institutet.
- SOU (2021:19). *En stärkt försörjningsberedskap för hälso- och sjukvården* Stockholm: Regeringskansliet.
- SOU (2022:57). *Ett stärkt skydd för civilbefolkningen vid höjd beredskap*. Stockholm: Regeringskansliet.
- Sveriges Radio (2022). *Dagens Eko kvart i fem*, 1 mars 2022.
- Tierney, K. (2015). Resilience and the neoliberal project: Discourses, critiques, practices—and Katrina. *American Behavioral Scientist*, 59(10)1327–1342.
- TT (2022). *Stor rusning till landets frivilligorganisationer*, 23 mars, 2022.
- Wedebbrand, C. & Jonsson, D.K. (2021). *Försvarsvilja i teori och praktik: om försvarsviljans betydelse*. Stockholm: FOI.

Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap

I samarbete med:

